

IVAN HRIBAR
MOJI SPOMINI
IV. DEL
ODGOVOR
FRANU ERJAVCU
IN FRANU ŠUKLJETU

IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

IV. DEL

ODGOVOR FRANU ERJAVCU
IN FRANU ŠUKLJETU

LJUBLJANA 1935

TISK J. BLASNIKA NASL., UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA
D. D. V LJUBLJANI — ODGOVOREN L. MIKUŠ

VOLE SPOMINI
IN DIE
DIGNOR TRAYU BRIVAGU
IN TRAYU SUKJETE

20M/4270

Ilustracija k govoru v državnem zboru na Dunaju dne 16. marca 1909.

Na 114—117 straneh tretje knjige „Moji spomini“ priobčil sem po stenopisnih zapisnikih državnega zbora na Dunaju svoj govor z dne 16. marca 1909. leta. V dopolnilo dodajam tu karikaturno sliko, ki jo je kmalu nato narisal mojster Hinko Smrekar, akademski slikar v Ljubljani.

Ivan Hribar: — Quintus Fabius Maximus:
„Vojna ali mir?! Voli!“

Moja zadnja beseda gospodu Franu Erjavcu.

I.

V III. zvezku svojih spominov popravil sem med drugih tudi nekatere navedbe in trditve Fran Erjavčeve iz knjige „Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem“. Avtor te knjige priobčil je v lanskih „Slovenčevih“ številkah 279, 280 in 281 podlistek, v katerem osporava pravilnost nekaterih mojih popravil in pojasnil. Pri tem se spušča semtertje tudi v polemiko z nekaterimi mojimi nazori, katere skuša izpodbiti.

Evo tega podlistka v celoti:

„Čeprav je politična vzgoja za vsak narod izredno važna in to v najvišji meri posreduje politična zgodovina, vendar še do danes nimamo napisane politične zgodovine našega naroda. Izšla je pred leti sicer dr. Lončarjeva brošura s tem naslovom, a ta pove interesentu jako, jako malo. Tudi gradivo za tako zgodovino je še zelo skromno. Dr. Prijatelj je napisal zgodovino Mladoslavencev, A. Kristan je izdal prispevek k zgodovini socialne demokracije, jaz sem napisal „Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem“ in začel objavljati „Zgodovino delavskega gibanja na Slovenskem“ (glej Soc. Misel, l. 1926 in 1927), a g. A. Gabršček pripravlja baje politično zgodovino goriških Slovencev. Če omenimo še „Bleiweisov zbornik“, smo pa pri koncu. Edino, česar seveda ne smemo pozabiti, so še spomini, ki so jih izdali doslej dr. J. Vošnjak, Franjo Šuklje in Ivan Hribar ter nekaj malega korespondencē. To je menda vse!

S takimi skromnimi sredstvi seveda še tudi ni mogoče pisati definitivne naše politične zgodovine. Dokler ne bomo imeli izdanih, ali vsaj dostopnih še več spominov, korespondenc in pa izčrpnih biografij, skoraj ni misliti nanjo. Vsak, ki se zaveda njene velike važnosti in nujne potrebe, bo zato iz vsega srca pozdravil vsako novo gradivo, med katero moramo na prvem mestu prišteti ravno spomine naših vodilnih politikov. Razveselil se je zato gotovo vsak tudi vesti, da je izšel še tretji del spominov bivšega dolgoletnega ljubljanskega župana, načel-

nika „Narodno napredne stranke“, poznejšega ministra in sedanjega senatorja, g. Ivana Hribarja, ki so izšli pred kratkim pod imenom, ki ga citiram v naslovu tega članka.

Že rajniki dr. Majaron mi je l. 1929 pripovedoval, da pripravlja g. I. Hribar še tretji del svojih spominov in da ga je k tej odločitvi privedla moja „Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem“. V njej sem namreč stalno in na kratko, kolikor je bilo za umevanje dogodkov potrebno, vzporedno očrtaval tudi razvoj tedanje NNS in JSDS in da sem ob tej priliki skoraj pri vsakem koraku trčil tudi ob g. senatorja Hribarja, je samo ob sebi umevno. G. I. Hribar je zato čutil potrebo, da mi odgovori in zavrne nekatere moje trditve, kar je storil sedaj s tretjim delom svojih spominov.

Obsežne in težke naloge pisati „Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem“ sem se bil lotil, lahko rečem, popolnoma praznih rok, saj nimamo niti skromnih biografij Kluna, Jeriča, A. Kalana, Žitnika, Šušteršiča in drugih največjih pionirjev in ustvariteljev tega gibanja, kali spominov, korespondenc in drugoga za tako delo neobhodno potrebnega aparata. Moji glavni viri so bili zato časopisi, katerih sem ekscerptiral menda kakih 300.000 strani, podatki nekaterih še živčih in medtem že tudi umrlih mož, nekaj malega korespondence in pa seveda v začetku navedena literatura, kolikor je je dotlej izšlo. Več kot umevno je tedaj, da s tako pomanjkljivim materialom grajeno delo ne more biti popolno in da bo treba v njem še marsikake dopolnitve, osvetlitve tudi od drugih strani, korekture itd. Ker se pečam z mislijo, da bi sam še napisal kdaj „Politično zgodovino Slovencev“, imam v korekturnem izvodu navedene svoje knjige zabeleženih že vse polno takih dopolnitev in korektur, razni znani in osebno nepoznani mi interesenti so mi dali na razpolago že marsikak dragocen prispevek k temu delu, pazno spremljam vse, kar se pojavi kje s tega področja, toda kake bistvene napake v mojem delu doslej še nisem mogel ugotoviti.

Tudi tretji del Hribarjevih spominov mi je ni pokazal. Pač, osebno sem delal g. senatorju krivico v eni točki, to je v opisovanju boja za naše vseučilišče. Tu — to na tem mestu odkrito in moško povem — sem njegovo res zaslužno delo podcenjeval in sem že davno, ko sem bil na to svojo napako sam prišel, tudi sklenil, da jo ob prvi priliki popravim javno, kakor je bila javno storjena. Če bom pa dajal kdaj na svetlo drugo izdajo knjige, bom uredil to zadevo tudi v knjigi sami.

Toda boj za našo univerzo zavzema v moji knjigi le podrejeno mesto, kakor n. pr. boj za samoslovenske ulične napise v Ljubljani. Glede teh pravim jaz na str. 88 svoje

knjige, kjer govorim o pogubnih vplivih liberalno-nemške zveze, le mimogrede: „... Niso se upali (namreč liberalci!) uvesti v Ljubljani samoslovenskih uličnih napisov...“ Ta moj stavek je napotil g. Hribarja, da je posvetil v svojih spominih célo, 41 strani dolgo poglavje „Samoslovenskim uličnim napisom v Ljubljani“, v katerem objavlja dolgo vrsto uradnih dokumentov ter ob zaključku patetično vzklika: „Tem bolj je torej obžalovanja vredno, če se — iz nezadostne kritične razsodnosti ali iz kakega drugega razloga — v publikacijah, ki naj imajo videz zgodovinskih del, postavljajo trditve, ki so v kričečem nasprotju z resnico.“ In na drugem mestu (str. 44) imenuje g. Hribar zgorajšnjo mojo trditev „odurno neresnico“.

Le počasi, g. senator! Kako je bilo s to stvarjo? Nobenega povoda nimam dvomiti, da je g. župan Hribar osebno želel v svoji prestolnici samoslovenske ulične napise, toda prav tako je zame jasno, da je stranka, kateri je predsedoval isti g. Hribar, uganjala s to zadevo čisto navadno „politično komedijo“. V ljubljanskem občinskem svetu je namreč l. 1899 in l. 1900 liberalna stranka sklepala uvesti samoslovenske ulične napise, toda te sklepe je onemogočal izvesti deželni zbor, v katerem je imela ista liberalna stranka s svojimi zanesljivimi nemškimi zavezniki absolutno moč in oblast in kjer je bil tedanji kat. narodni stranki „naložen post, ki je trajal nekaj dalje nego 40 dni“, kakor se je blagovolil izraziti dr. I. Tavčar. In da bo slika še lepša, ne smemo pozabiti, da je bilo več tedanjih občinskih svetnikov istočasno tudi deželnih poslancev, dr. Tavčar pa občinski svetnik in deželni odbornik obenem.

Sicer mi pa po dokaze za mojo trditev niti ni potrebno hoditi predaleč. Nudi mi jih sam g. Hribar, ki objavlja uradne dokumente, da je res liberalno-nemški dež. odbor onemogočal poslovenjen je ljubljanskih uličnih napisov. Na str. 73. pa objavlja celo govor ljubljanskega liberalnega obč. svetnika Plantana v javni seji občinskega sveta z dne 30. januarja l. 1900 in kjer med drugim beremo: „Konstatirati pa moram vendar le, da je deželni odbor v tej zadevi priskočil Nemcem na pomoč... Po pravici torej očitam deželnemu odboru, da je peščici nemškutarjev na ljubo zavzel nasproti občinskemu svetu... sovražno stališče.“ In da bo zopet slika še točnejša: dr. Tavčar, drugi prvak NNS, je v isti seji toplo branil postopanje dež. odbora. Kjo je torej tista „odurna neresnica“, ki mi jo očita g. Hribar.

Ostro me prijemlje g. Hribar v poglavju „Izdajstvo nad koroškimi Slovenci“ (str. 35—43) zaradi mojih izvajanj o boju za slovenski mandat na Koroškem ob priliki

velike volivne reforme l. 1906 in l. 1907. Pristavlja: „Gosp. Franu Erjavcu je seveda vsa ta stvar dobro znana in kot resničnemu rodoljubu gotovo silno neprijetna.“ Priznam, da sem se z malokaterim odstavkom svoje knjige ukvarjal toliko, kot ravno s tem, ker mi je bilo samemu osebno izredno mnogo ležeče na tem, da dožinem — resnico. Iz svojih dijaških let sem se namreč še prav dobro spominjal, koliko vika in krika je bilo tedaj zaradi „dr. Šušteršičevega izdajstva koroških Slovencev“. Proučeval sem vse vire, ki so mi bili dostopni in po svoji poštenu vesti prišel do zaključka, ki sem ga — objavil v svoji knjigi. Z rokopisom v roki sem o tem vprašanju mnogo razpravljal tudi s tedanjim voditeljem koroških Slovencev, g. dr. J. Brejcem, ki je prišel ravno zaradi te nesrečne zadeve v ostra navzkrižja z VSL in z njenim predsedstvom. Prepričan sem, da je imel g. dr. Brejc globok vpogled tudi v vse zakulisje tega boja, vendar mi ni mogel navesti nobenega dokaza za kako — „i z d a j s t v o“, kakor se blagovoli izražati tudi g. Hribar, čeprav bi se moral zavedati dalekosežnosti takega očitka. — Še manj so me mogli o tem prepričati argumenti, s katerimi zavrača moja izvajanja g. senator Hribar in ki obstojajo le v skromnem zasebnem pismu sedanjega senatorja in tedanjega parlamentarca, g. dr. M. Ploja iz l. 1931 in ki v resnici ne pove tudi prav nič novega, razen morda dejstva, da se dr. Šušteršič ni hotel odzvati nekemu nujnemu Plojevemu brzozjavu.

Kako je bilo s to stvarjo? Dne 23. februarja l. 1906 je stopila Gautscheva vlada pred parlament s predlogom o uvedbi splošne, enake, direktne in tajne volivne pravice v avstrijski državni zbor. Vse avstrijske demokratične stranke (med njimi seveda tudi SLS) so namreč že več let neizprosno zahtevale demokratizacijo okostenelega in nesposobnega, še na pol fevdalnega parlamenta. Ker so se proti njej iz umljivih razlogov ogorčeno borili Nemci, je bil že sam tak resen predlog velik uspeh Slovanov in demokratov, a od njegovega sprejema bi *izmed vseh avstrijskih narodov profitirali največ ravno — Slovenci*, ki so imeli dotlej v drž. zboru 15 mandatov, a novi načrt jim jih je predvideval 23. Koroški Slovenci, ki niso imeli dotlej *nobenega* mandata, naj bi dobili z reformo enega. Res je, koroškim Slovincem bi šla po pravici dva mandata, čeprav bi glede na njih majhno narodno zavednost ne bila ravno posebno trdna. Toda nekatere nemške liberalne stranke, ki so komaj čakale, kje in kako bi volivno reformo sploh onemogočile, so se zapile v drugi slovenski mandat na Koroškem ter ga kar kratko malo niso dovolile in njim so se pridružili tudi nemški kršč. socialci iz strahu pred nacionalistično demagogijo svojih tekmecev. Brez Nemcev pa volivna reforma

sploh ni bila izvedljiva. Doseči torej drugega mandata ni bilo mogoče, kar potrjuje tudi dr. Ploj sam v zgoraj omenjenem pismu (glej Spomine, III., str. 37), rekoč: „Izjavil je (namreč notr. min. Bylandt-Rheidt) odkritosrčno, da nemška ljudska stranka ne bi nikdar sprejela splošne volivne pravice, ako bi se na Koroškem storil volilni okraj, koji bi Slovincem osigural več kakor en mandat.“ In še določneje se izraža dr. Ploj proti koncu svojega pisma (l. c. str. 39), rekoč: *dr. Šušteršič ... je moral dobro vedeti ... da insistiranje na demokratizaciji parlamenta ... pomeni odpoved opravičenih političnih stremljenj koroških Slovencev.*“ Obratno bi se to reklo: zadovoljiti se z enim slovenskim mandatom na Koroškem, ali pa onemogočiti volivno reformo sploh. Tak je bil torej položaj, za kar nam nudijo zopet vse dokaze tile Hribarjevi spomini sami, vkljub temu se pa g. avtor ne ženi zapisati dalekosežne, jasne in konkretne obdolžitve (l. c. str. 36 sl.): *Da namreč sne slov. narodnonapredni stranki ... par mestnih mandatov ... prišel je dr. Iv. Šušteršič na pogubno misel ponuditi vladi ... eden onih dveh mandatov, katera je v svojem volivnem načrtu v kmetskih občinah koroških za Slovence prvotno ona sama predvidevala.*“ G. senator, možje, ki so zavzemali in še vedno zavzemajo tako visoke položaje, kakor Vi, morajo svoje besede tehtati in tako hude obdolžitve, če jih izrečejo, tudi *dokazati*. Toda vsi trije deli Vaših spominov skupaj ne podajajo zanjo niti najmanjšega dokaza, še več, niti ga ne poskušajo podati, pač nam pa zgoraj citirana mesta iz Vaše knjige sama pričajo, da so Vaše trditve nesresnične. Na str. 38 Vaše knjige celo izrečno stoji: „Ali zveza (t. j. Slovanska zveza, kateri je predsedoval dr. Š.) nikakor ni bila v stanju tudi, ko bi bila hotela, izsiliti od vlade, da predloži drug volivni načrt, koji bi bil vodil računa o opravičenih zahtevah koroških Slovencev. Mirno Vam zato lahko pošljem nazaj besede, ki ste jih naslovili name: „Tem bolj je torej obžalovanja vredno, če se — ali iz nezadostne kritične razsodnosti ali iz kakega drugega razloga — v publikacijah, ki naj imajo viden zgodovinskih del, postavljajo trditve, ki so v kričečem nasprotju z resnico.“

Popolnoma prav pa imata gg. senatorja Hribar in Ploj, da bi bil dr. Šušteršič s skrajno obstrukcijo v volivnem odseku in v plenumu zbornice lahko onemogočil volivno reformo. Toda kaj bi bil dosegel? Ostalo bi bilo pri starem, t. j. ljudstvo bi bilo ostalo še nadalje brez volivne pravice, Slovenci bi imeli še naprej na Dunaju le 15 mandatov, koroški Slovenci pa — *sploh nobenega*. Kako bi se bile šele v tem primeru glasile ironične besede g. Coolidge-a, ki jih navaja g. Hribar na strani 41, si pač lahko mislimo, ni si pa mislila stranka g. Hribarja, ki se je za

žive in mrtve borila proti volivni reformi samo zato, da si z dotedanjim nedemokratskim volivnim redom reši par mandatov, do katerih ni imela zaradi svoje reakcionarnosti nobene moralne pravice več. Da ji pa koroški Slovenci niso bili preveč pri srcu, nam najglasnejše dokazuje dejstvo, da se odsekovih sej, pri katerih so obravnavali vol. reformo, navadno sploh udeleževali niso in je n. pr. A. Gabršček, ki je zastopal v tem odseku nekaj časa liberalni klub, ravno zato izgubil celo svoj mandat. Zopet menda lahko pošljem nazaj Hribarjev pouk, ki ga je naslovil name: „Morda bo spoznal še več. Da namreč politični voditelj, kateremu je le za osebno reputacijo, ki jo povečujejo trenutni uspehi, ni sposoben za široko zasnovane koncepcije.“

Tretja zadeva, o kateri g. Hribar obširnejše razpravlja in kjer skuša zopet zavračati tozadevna izvajanja v moji knjigi, je „koalicija narodnonapredne stranke z Nemci.“ Pri vsem spoštovanju, ki ga gojim napram sivolasemu g. senatorju, pa tega njegovega poglavja pač ne morem imenovati drugače kot — naivnega. Že v uvodu navivno pripoveduje, da je naravno, nujno in samoobsebi umevno delitev našega naroda v več političnih strank „izzvala in vzdrževala namreč avstrijska vlada“ (str. 21), nato pa — to moramo pa označiti že z res veliko smelostjo — samozavestno vzklika, da je zveza NNS z nemškimi fevdalci „pomenjala ravno v narodnem oziru precejšen uspeh“ (str. 26), kajti „zagotovila je Slovenstvu dvoje za njegov narodni razvoj silno važnih uspehov: rešitev slovenskih gledaliških predstav in pa ustanovitev meščanske šole v Postojni“ (str. 28).

Nikoli bi si ne bil mislil, da pripisuje gospod senator Ivan Hribar bralcem svojih spominov tako malo razsodnosti in da se ne obotavlja te usodepolne, nemoralne in protinarodne zveze še zagovarjati in to s tako zelo smešno klavernimi argumenti. Torej zato 12 dolgih let tesna koalicija *slovenskih narodnjakov in naprednjakov* z zagrizenimi nemškimi fevdalci, ki je 12 let „nalagala past“ (dr. Tavčarjeve besede!) masam slovenskega ljudstva, ki je 12 let vzdrževala soodločilno gospodstvo Nemcev v najvišji slovenski prosvetni instituciji, v kranjskem dež. šol. svetu, ki je za 12 let zazibala najvažnejši slovenski politični in gospodarski forum v skoro popolno brezdelje, ki je še več kot 12 let vzdrževala v sedlu barona Heina, — ki je — kaj bi naštevali, predolga bi bila ta vrsta, samo eno naj še povem: ki je povzročila tudi popolno degeneracijo Hribarjeve stranke same. In nagrada za vse te žrtvovane fundamentalne dobrine — nekaj malega podpore „Dramatičnemu društvu“ (menda je bilo 5000 K) in meščanska šola v Postojni! Gospod senator: *difficile est... itd!* Saj vendar z Vami vred vsi vemo in

to je dr. Tavčar ponovno tudi javno povedal, da je gnal vašo stranko v nemško naročje izključno le strah pred sodbo slovenskih katoliških volivcev, ki naj se jih „s krvavo glavo odpošlje nazaj, te nečedne druhali, v farovške hleve in farovške svinjake, iz kojih so na dan prihrumeli...“, kakor se je blagovolil izraziti dne 26. oktobra l. 1901 na svojem črnomeljskem shodu g. dr. Ivan Tavčar.

Očividno pa gleda g. Hribar na to usodepolno zvezo tudi sam kot na nekako Ahilovo peto, zato skuša zabrisati njen porazni vtis z domnevo, da bi morda sicer stopila v tako zvezo tedanja Katoliška nar. stranka in pa očitek, da je sklenila l. 1910 tako zvezo z Nemci tudi SLS, ker je prišlo po novem volivnem redu v ljubljanski občinski svet tudi 7 Nemcev. Z domnevami o stvareh, ki bi se po Hribarjevem mnenju morda zgodile, se seveda ne bom prerekal, toda drugi očitek je — da se izrazim čim najmilejše — približno takega značaja kot spredaj opisano „izdajstvo“ koroških Slovencev, torej „v kritičnem nasprotju z neresnico“.

Kako je bilo pa s to stvarjo? V času, ko so zmagale demokratične zahteve že prav povsod, se je na ljubljanskem magistratu še vedno držala absolutna oblast liberalne reakcije, oprta na zastarel in nedemokratičen volivni red, ki je izključeval od najelementarnejših državljskih pravic velik del ljubljanskega prebivalstva. Ker obč. svet sam ni hotel niti slišati o kaki moderni volivni reformi, sta vzela zadevo končno v roke dež. zbor in dež. odbor ter uzakonila nov volivni red, moderen in demokratičen, kolikor je bilo v tedanjih okoliščinah sploh dosegljivo. Ker je namreč vlada ponovno izjavila, da splošne in enake volivne pravice ne dovoli, se je bilo treba za enkrat zadovoljiti pač s pluralno volivno pravico s poročnim sistemom, ali pa pustiti vse pri starem in s tem jemati polovici ljubljanskega prebivalstva vsak vpliv na mestno gospodarstvo. Vsak razsoden človek bo moral priznati, da je pomenjala že taka volivna reforma ogromen napredek. No, nje posledica je bila avtomatično tudi ta, da je bilo med 45 izvoljenimi obč. svetniki tudi — 7 Nemcev. Če je živelo v Ljubljani toliko in toliko Nemcev in namškutarjev, volivna pravica je bila pa splošna in poročna, res ne vem, kako naj bi se bilo to preprečilo. Pa menda g. Hribar vendar ne zahteva od SLS, da bi bila morala Nemcem volivno pravico kratkomalo odvzeti? Končno tudi res ne vem, kakšno nevarnost naj bi za slovenske interese tvorilo teh 15 odstotkov Nemcev, dočim ni videla Hribarjeva stranka v 27 odstotkih Nemcev, kolikor jih je sedelo neopravičeno v dež. zboru, prav nobene nevarnosti in se je zato z vso strastjo upirala tudi volivni reformi v kranjski dež. zbor, ki je uvedla zmanjšanje tega

zastopstva le na 20 odstotkov. „Skromno, kakor najčistejša nedolžnost,“ da se poslužim zopet besed, ki jih naslavlja g. Hribar name, pripoveduje g. senator, da je dr. Šušteršič s temi 7 Nemci, ki niso imeli prav nobene moči, v resnici zabil pilot za nemški most do Jadranskega morja, dočim proglašča par strani poprej 12 letno nemško-liberalno zvezo, ki je dala *Nemcem odločujoči vpliv* v osrednji slovenski kronovini, v slovenskem „narodnem oziru precejšen uspeh“. Oprostite g. senator, s takimi neresnimi trditvami res ni mogoča nobena debata.

Na podoben način bi lahko zavrnil še tudi druga izvajanja, s katerimi skuša g. Hribar polemizirati z mojo „Zgodovino katol. gibanja na Slovenskem“. Toda to si prihranim za „Slovensko politično zgodovino“, če jo bom kdaj izdajal. Zdelo se mi je pa nujno potrebno javno odgovoriti vsaj na te najglavnejše točke, da ne bo kak bodoči politični zgodovinar jemal izvajanj g. Hribarja za suho zlato, kar se pri nas le prerado dogaja z nezavrjenimi trditvami. Pred leti sem n. pr. napisal zgodovino naše majske deklaracije in sicer po prvih najbolj avtentičnih virih. Eno, dokaj važno točko tedanjih mojih izvajanj je skušal potem javno korigirati rajnki dr. O. Rybař. Jaz bi bil tedaj prav lahko dokazal, da se dr. Rybař moti, vendar sem molčal. No, par let nato je (menda v „Času“) nekdo vnovič znanstveno obravnaval naše medvojno osvobodilno gibanje in opisal tudi nastanek majske deklaracije po mojih izsledkih, a z dr. Rybařevimi korekturami. Ker se tudi tedaj nisem oglasil, je sedaj čisto verjetno, da se bo vlekla ta napaka v zgodovini tega našega prevažnega zgodovinskega dokumenta še v bodočih naših politično zgodovinskih študijah. Svet se zato gotovo ne bo podrl, vendar je absolutna točnost in jasnost pojg dobre zgodovine. Le to je tudi vzrok, da sem tako obširno odgovoril spoštovanemu g. senatorju I. Hribarju, od katerega bi si v resnici želel marsikaterih dopolnitev ali drugačnih osvetlitev moje politične zgodovine, saj je sam vodilno sodoživljal velik del dobe, ki jo obravnavam. Po vsem tonu njegovih treh zvezkov spominov sodeč, je g. Hribarju mnogo ležče na tem, da bi stala njegova oseba v naši politični zgodovini v čim svetlejši luči. Žal mu pa moram povedati in „mi lahko verjame, toliko me že pozna“ (da se zadnjič poslužim njegovih besed), da sem si predstavljal kot politični zgodovinar, ki resno in pošteno išče resnice, njegove spomine precej, precej drugačne.“

Rad in brez ovinkov priznavam, da je njegov odgovor, dasi semtertje nekoliko resast, v obče do-
stojen. Saj se mu ne sme zameriti, da skuša — pa

naj si bo včasih tudi z nekam smelimi sklepi in ne oziraje se na logiko dejstev — vzdrževati svoje trditve. Vsak pisatelj je na svoje delo nekoliko ljubosumen. Zato se mu ne sme zameriti, če mu je ne- všečno vse, kar bi utegnilo veljavo tega dela omeje- vati. Vendar se bo lojalen in prevdaren avtor vkljub vsej svoji občutljivosti vedel modro spoprijazniti z umikom, kjer in kadar izprevidi, da bi vztrajanje pri postavljenih trditvah utegnilo zbuditi dvome o njegovi razsodnosti ali celo resnicoljubnosti.

Na čast gospodu Erjavcu bodi rečeno, da pozna to pravilo. Priznal je namreč brez ovinkov in brez olepšavanja, da mi je pri opisavanju boja za naše vseučilišče delal krivico s tem, da je moje — kakor podčrtava — „res zaslužno delo“ podcenjeval. To priznanje me veseli in sem mu za-nje hvaležen. Zato mu celo ne zamerim, ako se vzpričo te go- tovo bistvene izpodrsnitve v svoji knjigi to- laži s hladilnim obložkom, da „kake bistvene napake doslej v svojem delu ni še mogel ugotoviti.“

Kakor blagovoljni čitatelj vidi, pokazal sem mu tu s prstom na eno. Žal mi je, toda drugače ne mo- rem, da mu takoj pokažem še drugo. In še kako bistveno! — Da mu dokažem, kako očitno krivico je delal narodnonapredni stranki, ko je na 88. strani svoje knjige zapisal: „Niso si upali („liberalci“ seveda) uvesti v Ljubljani samosloven- skih uličnih napisov“ in da obranim njeno čast, pri- občil sem na straneh 44—83 celo vrsto uradnih spi- sov, ki nad vse jasno dokazujejo, da občinski svet ljubljanski, v katerem so sedeli samo pripadniki te stranke, v tem vprašanju nikdar ni za pičico ni po- pustil. Mesto, da si iz teh uradnih spisov izvirajoče in po tem takem avtentične dokaze vzame k srcu, spodtika se gospod Erjavec nad tem, da sem temu vprašanju v svojih spominih „posvetil celo 41 strani dolgo poglavje“. Koj na to pa je — pač ugotovljajoč, „da nima povoda dvomiti, da sem si jaz osebno že- lel v Ljubljani samoslovenskih uličnih napisov“ —

zapisal, da je stranka, kateri sem načeloval, „uganjala s to zadevo čisto navadno politično komedijo“.

V resnici hudi očitki, ki pred vsem leté name nazaj. Saj če bi bila stranka uganjala komedijo, logično je, da bi jo bil uganjal jaz z njo vred in da bi bil s tem s stališča politične morale zagrešil nečedno dejanje. Pa še več: zapeljal bi bil k njemu celo vso svojo stranko. — Če hujega ne, opravičen sem glede tega očitka gospodu Erjavcu sponesti premalo kritične razsodnosti. Iz vseh priobčenih uradnih spisov je namreč neovrgljivo dokazano, da mi je v borbi za samoslovenske ulične napise zvesto sledil ves občinski svet. Tako zvesto, da je unisono vstal celo proti tako vplivnemu članu stranke, kakor je bil dr. Ivan Tavčar takrat, ko se je oddvojil od mišljenja, ki ga je v tem načelnem vprašanju vedno in dosledno zavzemala stranka.

Gospod Erjavec je pa poleg očitka nekritičnosti nakopal si še drug, tehtnejši in pomembnejši očitek. Očitek namreč zaveznega zamolčanja dejstva, ki je za pravilno osvetljevanje v razpravi stoječega vprašanja odločujoče važnosti. Zanj namreč ko da ni onega razpisa deželnega odbora vojvodine Kranjske št. 7149, z dne 15. avgusta 1894, priobčenega dobesedno na straneh 45—47 tretjega zvezka mojih spominov. In vendar je ta razpis pri dokončni presoji vsega vprašanja — punctum saliens (v oči skačoča točka)!

In zakaj je preko tega pisma šel tako, ko da mu je oslabil vid ravno takrat, ko je pri čitanju III. zvezka „Mojih spominov“ prišel do navedenih strani? Zato, ker oni deželnoodborski razpis razodeva sramotno dejstvo, da je katoliškonarodna stranka, katere brezkompromisno narodno zavez se gospod Erjavec s svojo „Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem“ v potu svojega obraza trudi dokazati, z nogami pogazila narodno zavez in občinskemu svetu ljubljanskemu prepovedala izvršiti

svoj sklep o nabitju samoslovenskih uličnih napisov. Ona je namreč imela večino v deželnem odboru. Ko bi se ta večina bila zavedala svojih narodnih dolžnosti, bila bi takrat stvar dokončno rešena in bi bil občinskemu svetu ljubljanskemu prihranjen ves oni boj, ki ga je zaradi te nepojmljive narodne mlačnosti katoliškonarodne stranke potem celih šest let bojevati moral.

Rad verjamem, da navedeni razpis deželnega odbora ne gre v račune gospoda Erjavca, toda to dejstvo ga še ne spravi s sveta. In gospod Erjavec, ki v svoji knjigi pripoveduje, da sta „Hein in Schwegel z Nemci — nemoteno zabijala pilot za pilotom za nemški most od Belta do Adrije“, mi ne sme zameriti, ako ga opozorim, da jim je katoliškonarodna stranka, na katere rovaš je treba zapisati večkrat omenjeni razpis deželnega odbora, ravno s tem pri zabijanju prav hlapčevsko pomagala. To pa že takrat, ko narodnonapredni stranki še v misel ni prišlo, da one iste Nemce s spretno taktiko vjame tako, da jej s podpiranjem slovenskega gledališča in slovenskega šolstva pomagajo širiti slovensko narodno zavest in kulturo, kar je oboje bilo najboljše sredstvo za to, da se prime pogubna gniloba onih nj govih pilotov.

Na barona Heina je gospod Erjavec seveda grozitansko hud. Pa vendar si je bila katoliškonarodna stranka ravno v tem vprašanju z njim v najtesnejšem objemu. Ta objem je naravno pristašem narodnonapredne stranke moral biti v poučilo, da je narodna gorečnost katoliškonarodne stranke dokaj dvomljiva in je končno moralo privedi tako daleč, da so jeli verjeti vestem, ki so prihajale od one strani, koje je gospod Erjavec dobro pogodil, da se zaradi izolacije narodnonapredne stranke pogaja za zvezo z Nemci.

V zvezi, ki jo je pod opisanimi vtisi — a s previdno stilizacijo zapisanega dogovora, kakor sem jo pojasnil na 27. strani III. zvezka svojih spominov,

narodnonapredna stranka potem res sklenila — vidi gospod Erjavc tako grozno zlo, da ga o sami misli nanjo zapušča popolnoma vsa zmožnost za realno pojmovanje stvari. Njemu „nekaj malega podpore „Dramatičnemu društvu“ (menda — tako pravi — je bilo 5000 K) in meščanska šola v Postojni“ ne pomenita prav nič. In vendar je ta podpora celih dvanajst let omogočala slovenske predstave v gledališču, katero bi bilo sicer imelo samo nemške predstave. Kaj bi to bilo v tedanjih političnih razmerah pomenilo, mora biti vsakemu političnemu otroku jasno. Da so poleg tega slovenske predstave bile neprecenljive vrednosti v dobi, ko smo se borili za zagospodovanje našega jezika v vsem našem življenju in smo se prizadevali polagoma priti tako daleč, da gledališče popolnoma spravimo v svoje roke, moral bo priznati vsak razsoden človek. O vzgojnem pomenu v dobi, ko je v medsebojnem občevanju rabila nemščino še polovica narodnočutečega meščanstva in skoro vse gospodsko ženstvo, niti ne govorim. Vendar je gospod Erjavc tako vdarjen s kurjo slepoto, da je to in — *horribile dictu!* — celo ustanovitev slovenske meščanske šole, ki je za rodoljubno Postojno imela postati trajno žarišče prosvete in omike, proglasil za čisto brezpomembno malenkost.

Zato pa skuša dokazati, v kakšno neznansko škodo je bila dvanajstletna „koalicija slovenskih narodnjakov in naprednjakov z zagrizenimi nemškimi fevdalci. — Slovenskemu svetu — zlasti še tudi gospodu Erjavcu, ki je gotovo prečital „Moje spomine“ — je znano, kako uporno sem se proti tej nenaravni zvezi boril jaz. Znano tudi pod kakimi pogoji sem končno, ko sem videl manevrovanje katoliškonarodne stranke, kot politični organizovanec privolil vanjo. Iz doslej tukaj povedanega sledi, da je ta zveza imela za narod naš pozitivne uspehe. Poglejmo torej, če je po drugi strani rodila res tako hude negativne posledice, kakor bi rad gospod Erjavc, da mu verjamemo.

Zaradi jasnega pogleda na stvar je treba, da pred vsem odgovorim na vprašanje, za kaj je pravzaprav šlo. — Šlo je za rešitev dvoje personalnih vprašanj, katerih prvo se je tikalo s stalnimi dohodki zvezanega mesta deželnega odbornika, drugo pa neplačanega prisednika v deželnem šolskem svetu. Ko bi bilo količkaj uvidevnosti in dobre volje pri katoliškonarodnih deželnih poslancih, mogli bi bili spoznati, da gre v deželnem odboru, kjer je bilo dvoje mest zagotovljenih zastopnikom kmečkih občin, pravica do enega mesta zastopnikom mest. Ravno tako je že zato, ker se razmere po mestih v marsičem razlikujejo od razmer po kmetih, bila zahteva narodnonaprednih poslancev po svojem zastopstvu v deželnem šolskem svetu gotovo opravičena. A katoliškonarodna stranka, ki je hotela vsa tri deželnoodborniška mesta imeti sama, tudi v to ni privolila. Odločitev je bila torej pri veleposestvu, čegar poslanci so pripadali nemški stranki.

Da je bilo katoliškonarodni stranki za narodnostno načelo, bili bi se obe po svetovnih nazorih ločeni slovenski stranki glede političnega dela prav lahko sporazumeli in se z združenimi močmi vrgli nad zadnjo peščico privilegirancev avstrijske državne uprave v deželi in bi jih bili vkljub vsej vladni zaščiti prav gotovo v dogledni dobi vzdignili iz sedel. Toda katoliškonarodna stranka je imela že takrat ono devizo, katero je kasneje v njenem imenu proglasil dr. Janez Ev. Krek z besedami: „Samo mi in mi sami!“ To pa iz onih „katoliških“ razlogov, katere je bojeviti dr. Anton Mahnič podčrtal še prav posebno s pridevnikom „rimskih“. Ravnajoč se po teh načelih, je katoliškonarodna stranka nasproti pripadnikom narodnonapredne stranke popolnoma pozabila velikega nauka krščanstva o bratovski ljubezni in je nasprotovala vsemu, kar je od druge narodne politične stranke prihajalo. Nad vse jasno — rekel bi: nekako slovesno — se je k temu načelu

priznala takrat, ko je v deželnem odboru leta 1894. prepovedala mestni občini nabiti samoslovenske ulične napise. S tem je proti narodnonapredni stranki, v katere rokah je bil takrat občinski svet Ljubljanski, vkljub temu, da so prvemu sklepu o samoslovenskih uličnih napisih pritrdili tudi oni člani katoliškonarodne stranke, ki so takrat bili člani občinskega sveta, potegnila s peščico nemške diaspore v deželi, katero pobijati je bila dolžnost vseh resničnih rodoljubov. Kasneje sta to njeno razpoloženje označila dva njena prvaka: dr. Janez Ev. Krek z napovedjo, da za liberalce velja „boj na nož“, dr. Ivan Šušteršič pa z devizo: „rajše Nemca ko liberalnega Slovenca!“ To poslednje je imelo za posledico, da je po odhodu dr. Levičnikovem za predsednika višjega sodišča prišel Nemeč dr. Elsner.

Po tem stanju stvari bo vsak razsoden človek lahko spoznal, da je nemškonemškutarska stranka v deželnem zboru bila v zavidanja vrednem položaju arbitra in pa v stanju, da za to svojo vlogo zahteva protiusluge. Katoliškonarodna stranka je dobro vedela, da je ta stranka naši narodni stvari strupenosovražna, poleg tega pa še — ne samo liberalna — temveč celo simpatizujoča s pokretniki gibanja „los von Rom“. Logično bi se bila morala torej, če jo je odbijal „liberalizem“ druge slovenske stranke, še s tem večjo vehemenco odvracati od nemškoliberalne stranke. A videli smo ravno nasprotje tega.

Kakšen položaj je torej nastal? Katoliškonarodna stranka je dobro vedela, da bodo Nemci, ako jih zase ne pridobi, glasovali za narodnonapredne kandidate. — Sedaj pa vprašam: ali je po vsem povedanem bilo mogoče misliti, da bo katoliškonarodna stranka to dopustila? Naj bo gospodu Erjavcu ta vera, ako bi jo res utegnil imeti, v izveličanje; jaz je nimam. Za kakšne koncesije je

bila ta stranka sposobna, pokazal je deželnega odbora odlok proti samoslovenskim uličnim napisom v Ljubljani. Več ko verjetno je torej, da bi — ko bi tega ne bila storila narodnonapredna — bila zvezo z Nemci dogovorila katoliškonarodna stranka. To temprej, ker je imela namen izpremeniti oni v Winklerjevi dobi zato uveljavljeni občinski red ljubljanski, da se občinskemu svetu za vedno zagotovi slovenska večina.

Saj je pa to na veselje in takšno priznanje gospoda Erjavca, ki meji na občudovanje, tudi res storila, kakor hitro so jej to razmere omogočale. Onih 12 let zveze z Nemci je torej po spretnih taktičnih potezah narodnonapredne sopogodbence poleg tega, da je prineslo podporo za slovensko gledališče in pa ustanovitev slovenske meščanske šole v Postojni, obvarovalo tudi občinski svet ljubljanski sramote, da se vanj vselijo zopet Nemci. Te dobrine deset- in stokrat odtehtajo oni blagoslov, ki bi ga bilo deželi prineslo avtokratstvo onega dr. Ivana Šušteršiča, čegar gospodarske zmožnosti osporava celo Fran Šuklje, ki mu je sicer storil dvomljivo uslugo, da ga je proglasil za „velikega“.

A vrnilo se k gospodu Erjavcu. Da je iskreno naroden, o tem ne dvomim. Pač pa me iznenaduje njegovo skoro neverjetno politično pojmovanje, katero mu v narodnih zadevah včasih pričarava sivo mreno na oči. Zato se ni čuditi, da popolnoma pozablja na položaj, v kakršnem je naš narod v Avstriji živel. On ko da čisto nič ne pozna one po Nemcih v aksiom avstrijske upravne politike povzdignjene parole: posestno stanje! Ta parola krila je v sebi za nas Slovence sto in sto nevarnosti. Ko bi bil gospod Erjavec to prevdaril, moral bi bil spoznati, da Winklerjev občinski red z našega narodnega stališča ni bil prav nič poprave potreben; najmanj pa da je Winklerjeva pamet plicala po dopolnitvi z dr. Šušteršičevo.

Toda on se navdušuje za dr. Šušteršičev volilni red, pri čemer nam vnovič daje možnost strmeti nad svojim političnim pojmovanjem. Ker se je — kakor pravi — „na ljubljanskem magistratu še vedno držala absolutna oblast liberalne reakcije“, prišel je dr. Šušteršič na bajno misel, pregnati to „reakcijo“ z novim volilnim redom „s pluralno volilno pravico s proporcionalnim sistemom,“ tedaj hudiča z Belcebubom. Ne da je premislil, da je pluralnost v logičnem protislovju s proporcem, mu ta volilni red naenkrat imponuje. Da opraviči zamaknenje, v katero ga je bil spravil, povzpenja se do trditve, da je ta volilni red nastal takrat, „ko so demokratične zahteve zmagale že prav povsod“. Gospod Erjavec: pluralnost in pa — demokratične zahteve! Ali ne vidite, kako ste s tem krcnili samega sebe po prstih, s katerimi ste držali pero, ko je pisalo to gorostasno protislovje?

Toda tu ne gre samo za protislovje, temveč tudi za očitno neresnico. Prav nič se namreč niso podvzavale občine, da bi bile zaradi spremembe državnega volilnega reda po njegovem vzgledu izpreminjale tudi svoje volilne rede. To pa iz enostavnega razloga, ker je naloga občinskih zastopov temeljno drugačna, ko naloga državnega zbora. Tam gre za gospodarstvo, tu za politiko. Zato se občinski volilni redi — in zlasti tudi mest z lastnimi statuti — po uveljavljanju novega državnozborskega volilnega reda ostajali še nadalje nespremenjeno v veljavi. Če in kjer so jih izpreminjali, delali so to iz čisto drugih ko demokratskih pobud. Približno podobnih, kakršne so bile za dr. Šušteršiča pri ljubljanskem volilnem redu merodajne.

Da gospodarske razmere pri tem niso prihajale v poštev, je pri takratni upravi mesta Ljubljane jasno. Najstrožja preiskava skoro petnajstletnega magistratnega poslovanja je dokazala, da se ne županu in ne magistratu absolutno ničesar očitati ne more in vladni komisar je moral deželnemu pred-

sedstvu podati o mestnem gospodarstvu vseskozi pohvalno poročilo. Jasno je torej, da sta dr. Šušteršič in slovenska ljudska stranka z reformo občinskega volilnega reda ljubljanskega imela pred očmi le — in zgolj — politične namene. Ti so bili: izriniti narodnonapredno stranko iz mestne uprave. In da to dosežeta, odprla sta Nemcem v mestno posvetovalnico vrata, ki so jim bila po Winklerjevem občinskem volilnem redu vanjo zapahnjena. Izvenslovenski svet, ki se je bil že navadil smatrati Ljubljano za čisto slovensko, videl je vsled te politične modrosti diktatorja slovenske ljudske stranke naenkrat, da temu ni tako in — gospod Erjavec naj posebno pazi, kar zapišem sedaj! — za avstrijsko upravo je bilo v Ljubljani po med tem v prakso došlem načelu vzpostavljeno nemško posestno stanje. Gorje nam od tod, ko bi svetovna vojna ne bila tako korenito izpremenila ves položaj!

V deželnem zboru Kranjskem pa, gospod Erjavec, ni bilo potreba ne 27 in ne 20 Nemcev. Tako pičlo je bilo število Nemcev v deželi in kako malo — pa naj se jih je pogledalo s katere strani koli — so pomenili, da jim po pravu razen kočevskega ni šel noben mandat več. Da si je katoliškonarodna stranka ohranila narodno zavest, bratovsko ljubezen in krščansko usmerjenje predmahničevske dobe, bili bi v znamenju narodnostnega načela združeni Slovenci pomedli zadnje ostanke oholega nemštva iz deželnozborske dvorane v odprtem boju brez dr. Šušteršičeve neiskrene, na zahrbtnosti temelječe, ovinkarske politike. Saj se je bilo to pri volitvah v veleposestvu bilo že tudi pokazalo. — Odskok na to polje je torej čisto ponesrečen. Tembolj ker je dr. Šušteršič s kasnejšo izpremembo deželnega volilnega reda puščal Nemce popolnoma pri miru, dasi bi se bilo načelo, po katerem je kriterij za veleposestvo bil — neglede na velikost po-

sestva — že sam vpis v deželne deske, dalo brez dvojbe z uspehom pobijati. —

Im sedaj k izdajstvu nad koroškimi Slovenci. — Brez ovinkov priznam, da sem to označbo rabil, ker je za dr. Šušteršičevo ravnanje takrat, ko je šlo za državnozborsko volilno reformo, skovana bila na Koroškem. Če po dr. Janku Brejcu ali po kom drugem, ne vem. Vem pa, da se je splošno rabila in da je dr. Brejc takrat bil na čelu po vsej pravici do skrajnosti ogorčenega slovenskega koroškega prebivalstva.

Jaz z dr. Jankom Brejcem nisem bil nikdar v kakih posebnih stikih. Spoštoval sem ga pa zato, ker se je kot odvetnik naselil v Celovcu z namenom, da stopi v boj za prava našega ondotnega ljudstva in ker sem videl, da to nalogo tudi pogumno vrši. V zadnjem času sem mu zameril, da je v moji pravdi proti Šukljetu nasedel le-temu in je za njegovo razbremenitev navajal dejstva, glede katerih se je kar otipati dalo, da so zlobno izmišljena. Vendar ga, odkar sem dobil upogled v njegovo vse-skozi neoporečno in uspešno poslovanje na čelu pokrajinske uprave v Sloveniji, kot moža poštenjaka visoko cenim. Zato bi bil prav želel, da bi bil gospod Erjavec, ki pravi, da je z njim o tem vprašanju mnogo razpravljal, o teh razgovorih kaj natančnejega povedal.

Ves vzrok imam namreč soditi, da dr. Janku Brejcu ni bila neznana takrat z vso gotovostjo kolportovana vest, da sta po prvotnem vladinem načrtu bila za koroške Slovence predvidena dva mandata in da je šele, ko se je to po indiskreciji izvedelo, zakonski načrt bil izpremenjen. To pa — tako se je na Koroškem splošno trdilo — s pristankom dr. Šušteršičevim, ki si je zato izgovoril, da se na Kranjskem odpravi mestna volilna kurija. — Da je voditelj „Slovenske ljudske stranke“

pri tej stvari res imel svoje prste vmes, dokazuje tudi Franu Erjavcu vendarle pomembno dejstvo, da se ni hotel odzvati nujni dr. Plojevi brzojavki, naj v zadevi družega slovenskega koroškega mandata pride na Dunaj. Da dr. Ploj te nujne brzojavke ni poslal le za šalo, je več ko gotovo. Imel je za to marveč pomemben razlog, ki se zrcali iz njegovega pismenega pojasnila. Hotel je, da dr. Šušteršič za pravice koroških Slovencev zastavi tehtno svojo besedo klubskega predsednika. — Ali se gospodu Erjavcu res ne svita, zakaj ni prišel? Če se mu ne, mu prijateljsko svetujem, naj opusti misel postati zgodovinar. Sicer bi pa ne škodovalo, če pri dr. Janku Brejcu skusi poizvedeti, kako si on razlaga to brezbržnost dr. Šušteršičevo za nujni brzojavni poziv dr. Ploja.

Čisto na krivi poti je Fran Erjavec, ko potrjuje, da imava „popolnoma prav jaz in dr. Ploj, da bi bil dr. Šušteršič s skrajno obstrukcijo v volilnem odseku in v plenumu zbornice lahko onemogočil volilno reformo.“ Saj vendar jaz nikjer najmanjše besedice zapisal nisem, iz katere bi se dalo sklepati, da sem bil proti volilni reformi sami. Iz mojega tolmačenja dr. Plojevih nazorov o tem, da so bili s to volilno reformo koroški Slovenci izigrani,“ pač ne sledi, da sem bil jaz morda za obstrukcijo proti volilni reformi, pač pa čisto nekaj družega in tamkaj tudi čisto jasno povedanega. Napačno je torej, da se mi podtikajo nazori, ki jih ne le nikdar imel nisem, temveč proti katerim sem celo odločno nastopal. Pri gospodu Erjavcu tem nedopustneje, ker je za svojo „Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem prečital vse naše dnevno časopisje in mu gotovo ni moglo neprikrito ostati, da sem na mnogoštevilno obiskanem shodu volilcev v Narodnem domu v Ljubljani grajal obstrukcijo proti volilni reformi in sem ondi navzočemu dr. Tavčarju zaklical:

„Mir tut es vom Herzen weh,
Dass ich Dich in der Gesellschaft seh'.“
(Pri srcu me boli,
Da si v tej družbi tudi Ti.)

Meni je bilo namreč od prvega početka jasno, da nameravana volilna reforma za vedno odpravi premoč Nemcev v Avstriji in polagoma privede v njej Slovane do odločujoče veljave. Zato se mi je vloga, ki so je v državnem zboru igrali narodno-napredni poslanci dr. Andrej Ferjančič, Ivan Plantan in dr. Ivan Tavčar zdela nad vse klavrna in smešna. Pa naj so jo tudi opravičevali s protestom proti dr. Šušteršičevi politični kravji kupčiji, katere cena sta bila dva kranjska mestna mandata!

„Slovensko politično zgodovino“ namerava, tako nam naznanja, spisati gospod Erjavc! Zares, velik pogum. Skoro bi ga občudoval zaradi njega. Vendar mi pa nastajajo dvomi, da bi se s tem proslavil. Z gospodom Erjavcem si nisva divja nasprotnika; kot narodna delavca veže naju celo neko miselno razpoloženje, ki je podlaga za vzajemno obzirnost, dostojnost in vljudnost. Vem da me ne bo; — če bi me glede na to razmerje vprašal, kako sodim o njegovi nakani, odgovoril bi mu pa čisto odkritosrčno, naj si to misel izbije iz glave, ker bi „Zgodovina“, ki bi jo napisal, ne bila zgodovina. — Saj vendar vsak prijatelj še ni Prijatelj.

Za pisatelja zgodovine ni zadosti, da ima dobro voljo in se njegova pisana beseda gladko čita, nego je treba pred vsem popolne nepristranosti, potem znanstvenega kriticizma, dalje logične prevdarnosti in ne naposled najpoglavitnejšega svojstva — stroge objektivnosti. Nas „spominarjev“ se torej, kakor sem jaz to v vsej skromnosti zapisal že takoj v predgovoru k I. delu svojih spominov, ne more in ne sme smatrati za zgodovinarje, temveč le za pripravljatelje gradiva za učenjake gori omenjenih svoj-

stev. — Fran Erjavec sicer ne spada med „spominarje“, vendar je pa, kakor je to dokazal s svojo večkrat omenjeno knjigo, preveč strankarsko opredeljen, kar izključuje najpoglavitnejše svojstvo za zgodovinsko pisateljstvo. Da ne omenim ničesar drugega, ga že molk o deželnega odbora Kranjskega razpisu št. 7149 z dne 15. avgusta 1894 za to ulogo onespoblja.

Strahovi in prikazni — na Kamnu?

Fran Šuklje je proti koncu preteklega leta izdal knjigo „Sodobniki, mali in veliki“. Knjiga je pisana v gladkotekočem pripovedovalnem jeziku in obsega celo vrsto zanimivih podrobnosti iz številnih doživetij tekom dolgih let njegovega vedno dejstvenega življenja. Ker je marsikak dogodek popisano skoro z ono plastično šegavostjo, ki jo je le življenje samo bilo v stanu položiti vanj, bo to Šukljetovo slovstveno delo brez dvojbe tvorilo priljubljeno in poučno čtivo.

Tudi poučno? Da; a le do neke meje. Kolikor se je namreč pisatelj mogel otresti neke ustaljene misli, ki ga, kakor se vidi, strahovom in prikaznim enako preganja neprestano, pa naj budi ali spi. Pregarja tako, da mu zamegljuje in izopačuje spomine in budi v njem strasti, ki se nikakor ne vjemajo z onim duševnim razpoloženjem, katerega je — kakor nam tako ganljivo pripoveduje na 140. in 150. strani svoje knjige — že 1878. leta v Heiligenkreuzu prevzemati jelo in ga je, kakor nam zopet sam na 84. strani I. knjige „Iz mojih spominov“ zatrjuje, v teku desetletij korenito predrugačilo.

Ko bi bil človek lahkoveren, bi dejal, da na gradu Kamnu, tem na fevdalne čase spominjajočem bivališču pisateljevem, še vedno straši. Kjer straši, tam pa seveda tudi ne more biti brez prikazni, ki nastajajo sedaj v tej, sedaj v drugi obliki in ki one, katerih oči so zanje dovzetne, zapeljujejo v napačno pojmovanje realnosti, kaj rado in često pa pripeljejo celo k duševnim motnjam.

Narodne pravljice vedo povedati o večini starih gradov, ki so v našem dobrem ljudstvu pač vedno zbudali grenke spomine na tlačanstvo, da so zakleti in da morajo v njih duhovi nekdanjih tlačiteljev delati pokoro za storjene krivice. Kar lasje so se nam malim otrokom ježili, ko

so nam babice in pestunje pripovedovale, kakšne strašne reči se ob uri duhov dogajajo po samotnih starih gradovih. Saj po njihovih besedah v razvaline starih gradov prihajajo hudobni duhovi v obliki sov in skovirjev, pa tudi črnih psov z ognjenimi jeziki in plamenečo sapo, lovit in mučit pogubljene duše nekdanjih hudobnih graščakov. Vsa maščevalnost zatirancev pa zveni iz vere, da so lepe in nežne grajske gospice zaradi grehov njihovih starišev bile spremenjene v ostudne kače, ki se sedaj plazijo okolo razvalin in jih more odrešiti le nedolžen kraljevič iz devete dežele, ako med mlajem med njimi prespi devet noči zaporedoma.

A grad Kamen ne more bit zaklet! Saj od nekdanjih mrkih prostorov v njem ni sledu več. Temeljito in moderno je bil namreč prezidan in prenovljen po načrtih stavitelja, ki je — nekdanj celo ob sodejstvu pisateljevem — gradil le poslopja večjega stila in je zatorej imel obsežno prakso in veliko izkušenj. Brez dvojbe je torej iz starinskega poslopja odstranil vse prostore, ki so mogli služiti duhovom in strahovom za skrivališča. Znana stvar pa je, da se te vrste strašila modernim poslopjem že od daleč izogibljejo. Res nam pisatelj sam na 229. strani svojih „Sodobnikov“ zatrjuje, da se kaj imenitno stanuje na Kamnu! Če naj mu verjamemo — in razloga nimamo, da bi mu ne — bi torej modernizacija Kamna bila res prepodila vso pravljisko duhovsko svojat iz njega.

Ako je pa tako, moral je avtor „Sodobnikov“ vsekakor podzavestno zapasti nekim čudnim halucinacijam, ki ga često zazibavajo v takšno stanje, kakršno nastaja po bolehnih prividih. On namreč pred vsem zapada duševnemu nastrojenju, ki je v čudnem protislovju z notranjim prevratom v njegovem umstvenem in verskem mišljenju. Med temeljne nauke one vere, do katere je pisatelj s tem notranjim prevratom navsezadnje srečno došel, spada pač tudi nauk: „odpuščajte svojim sovražnikom in molite za nje, ki vas preganjajo.“ —

Tega pa ne! Vsaj glede Ivana Hribarja ne! To nam doni nasproti z vsake strani, na kateri se mu zdi potrebno omenjati tega, zanj tako obsovažnega sodobnika. Saj ga zapusti vsa razsodnost, če le pomisli nanj. Zato si je izposodil zanj tudi očitek „intimnega neprijatelja“. Ta očitek se pač poda ko pest na oko. A potreben je možu bil, da je mogel na strani 321. zapisati ošabne besede: „g. ministra in senatorja Hribarja nisem pustil k sebi, odkar sta se pred mnogimi leti ločili najini politični poti,“ in potem še bahavo dodati: „Vsaj jaz za svojo osebo ne bi nikoli v to privolil, da bi se s tem svojim cenjenim nasprotnikom kdaj pobotal!“

Pravijo, da se bolehne halucinacije še najpreje in najtemeljiteje preženejo z ledenimi obkladki. Seveda, če so le préhude, treba je poseči po krepkih curkih ledenomrzle vode. Jaz bi se, ko bi gospoda graščaka s Kamna smatral za takega škodljivca, za kakršne je naše ob staro pravdo oropano ljudstvo graščake smatralo svoje dni, začel takoj z ostrejšim načinom iztreznjevanja. Ker pa vem, da je le rogozobno obremenjen, sicer pa človek, ki bi rad tudi v svoji visoki starosti dokazal, da je pri njem še vedno korajža doma, poslužil se bom milejšega sredstva in bom zaradi trajnejšega iztreznjenja samo na konci še dodal krepak curek.

Fran Šuklje gotovo nima vzroka biti nezadovoljen z življenjem. Sicer se nočem va-nje vtikati, to pa lahko rečem, da mu je že njegovo krepko zdravje v sedanji visoki starosti vzroka dovolj za srčno hvaležnost do Stvarnika. Kako lahko bi torej, poln te hvaležnosti, od svojcev ljubljen in od ljudi spoštovan, zrl mirne duše in blagega srca onemu neodvratnemu trenutku nasproti, ko se utrne njegovega življenja luč! — Vendar nam ne more prikriti, da tega srčnega miru nima: Bog je poleg njega ustvaril namreč še tudi Ivana Hribarja! In on dopušča, da ta stvor, ki ga prav nič potreba ni bilo, tudi še živi! Saj bi bilo človeštvo lahko izhajalo brez njega.

Slovenski narod tudi. Ta grdoba ima pa za sabo celo že dolgo vrsto let in se dobe na žalost tudi ljudje, ki njegovemu delu pripisujejo celo marsikak uspeh. To je neznosno, neverjetno, nepojmljivo!

Evo refrena, ki — ne sicer besedno enako, pač pa smiselno podobno — doni iz vseh treh njegovih knjig „Iz mojih spominov“ in v najnovejšem času tudi iz knjige „Sodobniki, mali in veliki“. Odgovoril sem že na prve tri knjige. Poskrbel tudi, da je pisatelj na očitke in obtožbe v prvi knjigi „Iz mojih spominov“ dobil še prav posebno podčrtan odgovor pri sodišču. Vendar to pisatelja ni še izpametovalo. V „Sodobnikih“ me napada vnovič. To pa tako, da mu v interesu istine in svoje vnovič napadene časti ne morem in ne smem odgovora ostati dolžan.

Kdor je čital „Sodobnike“ moral je opaziti na fanatizem meječo srd pisateljevo do mene. Še celo nad mojim podpisom se na 44. strani izpotika. To pa v prav za lase privlečeni priliki, s katero ne moja oseba in ne moj podpis nista v nikaki zvezi.

Na strani 209. mu zopet ni všeč, da v svojih spomilih nisem o „dunajski pomožni potresni akciji“ ničesar omenil. Seveda ne more drugače, ko da mi zaradi tega vrže očitek *netaktnosti* v obraz. Spoštovani čitatelji bodo umeli, kako neopravičen je ta očitek, ako jim povem da tudi Šuklje, ki v II. knjigi „Iz svojih spominov — kjer na straneh 102—111 in 191—200 obširno poroča o dunajski pomožni akciji — ljubljanske niti z besedico ne omenja. Ko bi se ravnal po njegovem vzgledu, lahko bi torej tudi jaz njemu očital netaktnost. Tega pa ne storim, ker se mi zdi čisto naravno, da sva, pisoč svoje spomine, oba popisavala le dogodke, pri katerih sva neposredno sodelovala. Njegov očitek je značilen torej le kot dokaz, kako Šuklje hlastno pograbi vsako še tako neprimerno priložnost, da razlije svojo jezo nad mano.

- Na strani 201. svoje najnovejše knjige mi zopet očita *natolcevanje*. To pa v zvezi z ono po-

godbo z Nemci, katero on in z njim vred na moje začudenje tudi sicer previdnejši in preudarnejši Fran Erjavec smatrata za najbolj ranljivo mesto na telesu narodno-napredne stranke. Na straneh 24. do 34. tretjega zvezka svojih spominov pojasnil sem nastanek in učinke te zveze tako obširno in izčrpno, da zamore vsak trezno misleč človek, ki mu strankarstvo à tout prix ni zameglilo pogleda, spoznati kakšen tamtamski humbug so uganjali in ga še uganjajo neki politični zaslepljenci s to zvezo z edinim namenom, da škodujejo reputaciji narodnonapredne stranke. Najglasnejši med temi je pa ravno Šuklje, dasi je, kakor na 123. strani II. knjige „Iz mojih spominov“ sam pravi, „od svojega vstopa v parlament, počenši z letom 1883. vedno zagovarjal pomirjenje z Nemci.“

Fran Šuklje bi kot bivši profesor zgodovine moral vedeti, da Kliona ne beleži tega, kar bi jej kdo rad natvezil, pač pa to, kar je iz njegovih besedi in dejanj sama razbrala. In zato bo tudi njega sodila po besedah in dejanjih. Olajšal jej je stvar s tem, da jej je svoje besede sam zapisaval. Če sedaj naenkrat spoznava, kako se je zapletel v zanjke lastnih svojih zapisov in se na vse načine trudi, da se iz njih izmota, je le — recimo samo — skrajno neskromno, ako pri tem procesu kliče še Kliono na pomoč. Pomoč, ki mu jo daje njegov tovariš, graščak grof Barbo z Rakovnika, je pa le bolj simpatizerska in zaleže prav toliko, kolikor je zalegla veljava tega graščaka v našem javnem življenju.

Saj je pa to gospod Šuklje moral že tudi nedvomno spoznati. Moji ugotovitvi na 451. strani prvega zvezka „Mojih spominov“, da je Šuklje „bil prvotni inicijator zveze z Nemci“, se namreč več ali manj pridružujeta dr. Ivan Prijatelj in Fran Erjavec, pri čemer prosim prvega, naj mi ne zameri, da ga v tej zvezi imenujem.

Od meni očitaneга natolčevanja, katero se po povedanem razblinja v prazen nič in ni dru-

zega ko vroični privid pisateljve razgrete domišljije, prestopiti moram pa sedaj k resničnemu natoľcevanju. Le-to je zagrešil Šuklje s tem, da me v bolehnem razburjenju goni od svojega prestola, češ, da „me ni pustil k sebi“ in da „ne bo nikoli v to privolil, da bi se kedaj z mano pobotal“. Kakšna imenitna, bahata in samopašna gesta bogatega in oblastnega graščaka nasproti ubogemu in pohlevnemu, za njegovo milost beračočemu tlačanu! Toda kaj, ko to ni nič družega, ko gledališčni patos graščaka, ki je prišel ne le ob vse pravice do tlake, temveč tudi ob vse pristave in se mora sedaj zadovoljevati le še z namišljeno svojo močjo in veljavo. Samoprevara je to; samoprevara, ki sega tako daleč, da ponižanje, do katerega se je bil spozabil sam, kar kratko in malo podtika drugim.

To hočem sedaj dokazati.

Kakor sem na strani 144. I. knjige svojih spominov omenil, ponudil mi je Šuklje bratovščino. V „Sodobnikih“ popravlja on moje dotične navedbe, da je to bilo leta 1882. v Poljčah na Gorenjskem in ne, kakor sem jaz zapisal, pri Brunnerju v Novem mestu. To je navsezadnje postranska stvar in bi se jaz k njej ne vračal, ko bi ne imel opravka ravno s Šukljeto m, ki samega sebe smatra za nezmoľljivega. Ugotavljam torej vnovič, da se je to zgodilo v gostilnici pri Brunnerju v Novem mestu ob nekih velikih počitnicah, ki so sledile onemu letu, ko je bila vzdana v Repnjah Jernej Kopitarjeva spominska plošča; Letnice se natančno ne spominjam, bilo je pa pred 1882. letom. Okolnosti dogodka samega ostale so mi še v prav živem spominu. Gospoda profesorja dala je, ko sem med zajtrkom vprašal, če kedaj zahaja tjekaj v krčmo, obvestiti o tem Lojzika Majerjeva, nečakinja gospe Brunnerjeve, kasnejša gospa Skaletova. Čez kake četrt ure bil je že pri Brumerju in kmalu z mano v prav živahnih pogovorih. Iz teh pogovorov je menda posnel, da se najini nazori o javnih zadevah prilično vjemajo in ponudil mi je bratovščino.

Pila sva jo po stari udomačeni navadi in prav zdi se mi, da je bila pri tem „slovesnem“ činu navzoča tudi Lojzika, ki nama je nosila pijačo na mizo in je med doberšnim delom najinega razgovora bila v gostilnici prisotna. Vsekakor je pa opazila, da sva se proti koncu razgovora že tikala. Nikake očitke ne izvajam iz netočne trditve bivšega svojega pobratima. Pokazati hočem le, da mu je v tej stvari čisto podrejene važnosti ušel spomin; to pa zato, ker sem na poti k dokazom, da mu često uhaja celo v stvarih, ki so še večje, da, včasih celo načelne važnosti.

Visoki gospod s Kamna naj mi ne zameri, ako pripomnim, da mu najino pobratimljenje ni bilo na škodo. Nasprotno: prineslo mu je kmalu eno prvih aktivnih postavk v bilanci njegovega javnega udejstvovanja. S tem, da je bil po mojem prizadevanju proti živahnemu odporu vplivnih članov narodnega volilnega odbora, — in odveč ne bo, če ugotovim, da je bil med njimi tudi dr. I v a n T a v č a r — kandidovan in izvoljen v občinski svet ljubljanski ter od le-tega poslan tudi v deželni šolski svet. On je to tudi dobro vedel in je prav posebno podčrtal s tem, da si je v občinskem svetu izbral sedež tik poleg mene. Tudi ni baharija, ako povem, da je tiste čase rad iskal dotike z mano in da sva vseskozi prijateljsko občevala. Ako se sedaj, kakor je videti iz pripomnje na koncu 162. in v začetku 163. strani „Sodobnikov“, začudenja povprašuje, kako je moglo do tega priti, da se je leta 1883. k sprejemu cesarjevemu na kolodvor peljal „skupaj z mano v enem vozu“, moram njegovemu oslabelemu spominu priti na pomoč s kratko ugotovitvijo, da se je ta nesreča zgodila po njegovi lastni krivdi. Takrat me namreč ni še gonil od sebe, nego je nasprotno moje družbe še iskal in se je v njej tako dobro počutil, da si jo je izprosil tudi ob oni slovesni priliki.

A razšla sva se. Krenila sva v politični borbi vsak na svojo pot. Kdo si je izbral primernejšo, spada sedaj že v oceno zgodovine. Ravno tako od-

ločba o tem, kdo je dosegel za svoj narod in za splošnost več, trajnejših in dragocenejših uspehov. O tem torej ne bom govoril.

Vprašanje je le, če je politično nesoglasje moralo dosledno imeti posledice za prijateljsko pobratimstvo. To vprašanje je imel rešiti po letih starejši Šuklje, kateremu je naravno prav iz istega razloga šla tudi pobuda za pobratimijo. In rešil ga je, ko me je začel vikati. S tem je bila meni kot mlajšemu dana smernica za obnašanje proti svojemu nekdanjemu pobratimu. Oba trdi grči po naravi, jela sva se eden drugemu odtujevati. Jaz za svojo osebo sem pri tem prišel do prepričanja, da je Šuklje, takrat ko mi je bratovščino ponudil, imel posebne namene z mano, in da jo je razdrl, ker je spoznal, da se ne dam izrabiti za politično trabantstvo.

Bodi, kakor hoče, eno je gotovo: golo natolcevanje je, da bi se jaz bil kedaj le od daleč poizkusil Šukljetu vsiljevati in bi mu bil kjerkoli kedaj dajal možnost, da „me ne pusti k sebi,“ kakor to ošabno namigava. Izhajal sem petdeset let brez njegove družbe. Tem raje in tem gotoveje bom izhajal brez nje in brez njegovega prijateljstva še poslednje dneve svojega žitljenja, ker sem ga v teh petdesetih letih — dasi nisem kakor on v posesti anatomovega skalpela za seciranje netelesnih človeških lastnosti — tako temeljito spoznal, da se mi prav nič ne toži po njegovi blagonaklonjenosti.

Ugotoviti hočem pa zgodovinski resnici na ljubo, da Šukljetu njegova v Heiligenkreuzu zbujena vest in spremenjeno čutenje nikakor nista zabranjevala, sprožiti na Dunaju bombo, ki naj bi bila temeljito raznesla mojo eksistenco ali me vsaj vrgla daleč gori v Galicijo.

Za karakteristiko gospoda avtorja „Sodobnikov“ pa tudi še to, da se je godilo ravno nasprotno, ko to, kar si v 20. poglavju drzne trditi. Ne jaz sem namreč silil za njim in k njemu, temveč on k meni in za mano!

Leta 1921. sem postal pokrajinski namestnik za Slovenijo v Ljubljani. Da stopim v lične stike z upravnimi uradniki in župani, obiskaval sem posamezna okrajna glavarstva in sem s tem namenom prišel tudi v Novo mesto. Koj ko se je o tem mojem nameravanem obisku izvedelo, oglasil se je pri sprejemnem odboru upokojeni gospod dvorni svetnik, avstrijski plemič Fran Šuklje z zahtevo, da se naj njemu na obedu, na katerega sem naročil povabiti načelnike uradov, župane in pa nekaj meščanov, katere izbrati sem prepustil prevdarnosti in taktu okrajnega glavarja, prepusti, da mi izreče napitnico. Prošt Elbert se mi je, kar je vsekakor zelo značilno, takoj po prihodu v Novo mesto prišel opravičevati, češ da je gospod dvorni svetnik vanj tako silil, da se mu je moral vdati in bo po tem takem poleg oficijelnih govornikov, njega in župana, neoficijelno govoril tudi še Šuklje. — In kaj je starec, ki živi v bolehnem prividu, da za njim silim in se baha, da me za nobeno ceno ne pusti k sebi, v svoji napitnici povedal? Slavil je tako zgovorno mojo delavnost in moje zasluge, da je to na vse navzoče moralo napraviti vtis, da se mi hoče prilizniti.

Kaj pa takrat, ko mi je prišel razkladat, kaj je za avstrijsko vlado bil nagib, da je poddržavila dolenjske železnice in ko sva se tako dramatično ločila, da ga je posihdob čisto minilo veselje me še kedaj obiskati: ali takrat ni tudi silil k meni?!

Pa še ene ugotovitve mu ne morem prihraniti. Dasi bo prav jarko osvetlila ono ošabnost, ki kar srši iz njegovih prvih dveh strani dvajsetega poglavja „Sodobnikov“. Dne 11. junija 1929. leta je bilo. Pri deželnem kot tiskovnem sodišču v Ljubljani. Fran Šuklje se je ali pripravljaj, da podpiše „poravnavo“, s katero je preklicaval v I. knjigi „Iz mojih spominov“ očitana mi nečastna dejanja, ali pa jo je ravnokar bil podpisal, ko sem od nasprotne strani razpravne dvorane zato, da jo podpisem tudi jaz, prihajal proti njemu. Vstal je, se

obrnil proti meni in mi pomolil desnico. Molče sem odklonil seči mu vá-njo.

Táko je torej bilo moje pritiskanje za gospodom sodobnikom s Kamna. — Od enega ali drugega spoštovanih čitateljev utegnilo bi me po tej neovrgljivi karakteristiki oblastnih Šukljeto vih tirad na prvih dveh straneh dvajsetega poglavja „Sodobnikov“, zaleti očitanje, da nisem prav ravnal, ko sem odbil ponudeno mi desnico. Zato sem dolžan v svojo opravičbo navesti tele besede s 101. strani III. knjige „Moji spomini“:

„Odkar sem prenehal biti pokrajinski namestnik, nisem s Franom Šukljeto m prihajal v nikake stike več. Zgodilo se je pač, da sva se semtertje srečavala. Kakor je to med izomikanci navada, sva se ob takih prilikah tudi vzajemno pozdravljala. To je bilo pa tudi vse. Franu Šukljetu privoščil sem, ne da sem imel priliko mu to kedaj povedati, pod konec njegovih dni oni mir, ki sem si ga želel tudi sam. Mir, ki človeku po pošteno izvršeni življenjski nalogi, katero mu je bila usoda naklonila, tako dobro dé.“

A kaj je vzpričo temu in takemu mojemu obnašanju do njega storil sodobnik s Kamna? — Ko je 1926. leta izdal I. knjigo „Iz mojih spominov“, nakupičil je v nji vse polno ostudnih napadov na mene in mojo čast. Šel je celo tako daleč, da me je obdolžil takih nečastnih dejanj, ki se po zakonu kvalifikujejo za zločine. — Iz sodnih spisov je že davno pred 11. junijem 1929 izvedel, kako grozno krivico mi je delal. Iz njih je doznal, kako podlo je bilo obrekovanje, da me je vlada kot poslanika in polnomočnega ministra odstavila in iz Prage odpoklicala. Tega obrekovanja posluževal se je namreč v svojem zagovoru na mojo tožbo. Dr. Momčilo Ninčič, ki je bil leta 1921. minister zunanjih zadev, izjavil je na to obrekovanje, pri sodišču kot priča zaslišan, da sem se diplomatični karijeri odpovedal samo zato, ker sem želel postati pokrajinski namestnik v Ljubljani in da

vlada ne le ni imela vzroka biti z mojim delovanjem v Pragi nezadovoljna, temveč da je to delovanje še hvalila in me zaradi njega celo odlikovala.

Ko bi bil glede na ta tako jasna dejstva, gospod graščak s Kamna prišel par dni pred razpisano sodno obravnavo k meni, mi lojalno priznal, da mi je delal krivico in da se tega kesa, bil bi mu prav gotovo rade volje segel v roko in se z njim pobotal. On pa tega ni storil. Zato je čisto naravno, da nisem v opisanem trenutku ponudene mi desnice mogel smatrati za nič družega, ko za golo komedijo, pri kateri pa nisem maral sodelovati.

Ko sem to vse ugotovil in s tem v pravo svetlobo postavil ponosnega jezdeca na izposojeni kobili, naj še povem, da sem bil tako predrzen izposoditi si tudi sam od njega „anatomov skalpel“ v ta namen, da izluščim z njim, kje tiče nagibi za njegove ostudne napade name. Sondujoč s tem „skalpelom“ po njegovem značaju, mogel sem kot nedvomno spoznati, da mora ta nagib tičati ne le nekje po 11. decembru 1898. leta, ko je v lastnoročnem pismu poudarjal moje „velike zasluge za slovenski narod v obče, zlasti pa za glavno mesto Ljubljano“ in ugotovil, da „se morajo povsod priznavati, kjer se nepristransko ocenjajo naše razmere,“ temveč celo po 11. avgusta 1921, katerega dne je na banketu v Novem mestu spustil slavljenja in hvalisanja polno govoranco name. In evo res koj na to skalpelove reakcije na pravem mestu! — Pri onem najinem pogovoru namreč, ki se je vršil v moji uradni pisarni na Bleiweisovi cesti, ki je — kakor sem že omenil — tako dramatično končal. Tistikrat me je namreč gospod graščak s Kamna nagovarjal, naj priporočim vladi, da dolenjske železnice, katere je bila že leta pred tem podržavila Avstrija in so po tem takem kot njene državne železnice prešle v polno last Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, izroči zopet v privatno last „Delniški družbi Dolenjskih železnic“. Če povem, da je ministerstvo saobračaja v Belem

gradu, ne da bi bilo po kakem pravnem naslovu obvezano, tej družbi nad vse kulantno iz dohodkov dolenjskih železnic brez tega naklonilo prav izdatno subvencijo in da je iz te svote dobival gospod graščak s Kamna celo vrsto let lepo mesečno revenijo, pokaže se šele vsa zadeva v pravi luči. Ko bi bil jaz — abstrahujoč od neznanske bizarnosti, s katero je bila utemeljevana — pristal na to insinucijo, zagrešil bi bil ravno po njegovem nagovarjanju resnično tako zlorabo svojega uradnega položaja, tedaj zločin, kakršnega me je ta mož v I. knjigi „Iz mojih spominov“ čisto po krivici dolžil. Toda tu je glede na moja etična načela čisto naravno morala kosa zadeti ob kamen.

Da je zadela sedaj tudi na „Sodobnikovskem“ travniku, je gospod graščak s Kamna sam kriv. Čemu se podaja na košnjo, ko mu je oko tako oslabelo, da ne spoznava več kraškega značaja livad! —

Bistven posnetek tega, kar sem doslej povedal, je tedaj, da je sodobnik Šuklje ponovno in prav nadležno silil k meni, da sem se mu pa vedel vedno previdno umakniti, da ni prišel preblizo, dokler mu navsezadnje nisem energično dal razumeti, da ga ne pustim v svojo bližino. Ko sem mu te dokaze z neovrgljivimi navedbamij podal, pozivljam ga, naj pride sedaj on z dokazi za ošabno svojo trditev, da me ni pustil k sebi. Saj, hvala Bogu, nimam slabega spomina. A ta mi priča, da in zakaj sem bežal od Frana Šukljeta, ne ve pa absolutno nič o tem, da bi se mu bil po najinem razhodu leta 1883. še kedaj skušal približati.

Pač! Leta 1898. sem mu čestital na odlikovanju. A to sem storil kot župan ljubljanski in častni meščan mesta Ljubljane svojemu, v tej časti mlajšemu tovarišu in je ta čestitka le dokaz več, s kako neopravičljivo lahkomiselnostjo mi gospod Šuklje očita, da ne poznam taktnosti.

Fran Šuklje in — zgodovina.

Iz vsega, kar sem povedal v ravnokar končanem poglavju, je jasno, da pač nimam nobenega povoda gojiti simpatije do svojega — ne namišljenega — temveč kakor dejstva izpričujejo, resničnega sovražnika, gospoda graščaka na Kamnu. Človeško umljivo in opravičljivo bi zato bilo, ko bi nasproti njemu zavzel ravno takšno stališče, kakršno je nasproti meni zavzel on v tretjem odstavku dvajsetega poglavja svojih „Sodobnikov“. Na srečo me Bog ni tako hudo udaril. Dasi sem slaboten človek in „nil humani a me alienum esse puto“ (smatram da mi nič človeškega ni tuje), vendar sem si na srečo ohranil še toliko nepristranosti, da nisem slep za vrline celo svojih sovražnikov. Zato nisem nikdar osporaval Šukljjetovih izrednih talentov, njegove delalnosti, zgovornosti in energije. Bil sem pa in sem dandanes še vse bolj ko nekdam prepričan, da bi mu bile te njegove dobre lastnosti, ko bi si bil za svoje politično udejstvovanje izbral drugačno, morebiti nekoliko grapavejšo pot, pripomogle do uspehov, ki bi ga na stara leta napolnjevali s takšnim srčnim mirom in zadovoljstvom, kakršnega — sodeč po nekih odlomkih njegovih spisov — ne pozna.

Kot nekak kriterij za to moje mnenje in obenem dokaz za podzavestno posrečen dovtip, ki obsega lastno obsodbo, je pač njegova, na 325. strani „Sodobnikov“ stoječa ugotovitev, da „Slovenci sploh nimamo ne čuta ne talenta za zgodovinsko resnico“. Seveda si gospod profesor zgodovine dovoljuje le preveč generalizovanja. Saj imamo v pisatelju, ki je spisal znameniti uvod k Šukljjetovega prijatelja Janka Kersnika zbranim spisom, zgodovinarja, na katerega moremo biti mi in bodo prav gotovo ponosna vsa naša bodoča pokolenja.

Pač pa ta trditev pomeni podzavesten ali zato vendar le jako posrečen dovtip v zvezi z zadevo, v

kateri je bila zapisana. V zadevi „Državne obrtne šole“, predhodnice sedanje „Srednje tehnične šole“ v Ljubljani se namreč gospod bivši profesor zgodovine prizadeva zastreti pravo zgodovinsko resnico. Poklical si je celo na pomoč Viljema Haasa, upokojenega sekcijkega načelnika ministerstva za javna dela na Dunaju. In ta mož se je res dal zapeljati, da mu je priskočil na pomoč. Storil je to s pismom, ki ga je Šuklje priobčil na 324. in 325. strani „Sodobnikov“.

Glede na to pismo ne morem gospodu upokojenemu sekcijskemu načelniku reči drugega, ko: „si tacuisses, philosophus mansisses“ (ko bi molčal, smatrali bi te ljudje za modrijana!). Stvarno pa hočem vprašanje razbistriti tako, da ga bo gotovo prešlo veselje utikati se še kedaj vanje.

Kako je tedaj bilo z

»Državno obrtno šolo« v Ljubljani

in kakšne so v zrcalu zgodovinske resnice gospoda graščaka na Kamnu zasluge zanjo?

Po tem, kar sem povedal na straneh 109—113 III. knjige mojih spominov, je stvar pač že dokončno dognana. Ker pa Šuklje na 326. strani „Sodobnikov“ piše, da je kumoval pri rojstvu strokovne obrtne šole, od tega časa dalje se vedno zanimal za ta prevažni zavod, vedno ga zagovarjal v parlamentu in, kar še bolj odleže, v neprestanem stiku s prizadetimi oblastvi, dokler se ni vsled njegove inicijative iz obstoječe zasnove razvila srednja obrtna šola, treba je vendar vzeti v roko sondo zgodovinske resnice in dognati z njo, koliko je na njegovih samozavestnih trditvah izmišljenega in koliko resničnega. Ta sonda bo tudi v pravo luč postavila Šuklje tovo ugotovitev iz njegove knjige „Iz mojih spominov“, kjer je na strani 153. samozavestno zapisal: „Približno ob istem času (meseca maja 1887) je bilo, da sem slovenskemu narodu pre-

skrbel trajno znamenito pridobitev“ in na to s šegavo romantiko povedal, da je postanek in začetek obrtnega šolstva v Ljubljani iskati pravzaprav v — „posteljah Šubičeve zakonske dvojice“. Z vso resnobo piše namreč ravnotam: „Skoraj pa bi se moglo vprašati, kdaj in s kakimi avspicijami bi se bil zasnova ta zavod, da nisem jaz pravočasno bil videl — postelj Šubičeve zakonske dvojice“. Priznati moram, da me je vzpričo tem navedbam vabila misel prijeti se predmeta s šegave strani. Vendar sem se pa premagal in bom ostal pri suhoparnem zgodovinskem raziskovanju.

Tu moram pred vsem ugotoviti, da se naučni minister *Gautsch* von Frankenthurn leta 1887. ni morda zaradi lepih oči *Šukljeto* v *ih* ali morebiti zato, da njemu stori kako' posebno prijaznost, odločil ustanoviti v Ljubljani „Umetnoobrtno strokovno šolo“. Do ustanovitve te šole je marveč prišlo zato, ker je občinski svet ljubljanski vprašanje ustanovitve obrtne strokovne šole že leta 1876. sprožil, ker sta to zadevo s pismenimi vlogami in osebnimi posredovanji ponovno podprla Trgovskoobrtna zbornica in deželni zbor in ker je za dosego tega smotra neprestano in z vso vnemo deloval takratni tajnik Trgovskoobrtna zbornice *Ivan Murnik*, ki je, ker je bil tudi deželni poslanec, deželni odbornik in član Osrednje komisije za obrtno šolstvo na Dunaju, imel velik ugled. Te zahteve in ta posredovanja so navsezadnje morala imeti uspeh in je do ugodne rešitve prišlo ravno v času, ko je *Gautsch* bil naučni minister. Gola slučajnost je torej bila, da je minister s *Šukljeto*m, ker je bil ravno pri njem, o stvari govoril. Da ga je pri tem prosil za podporo, je verjetno. Saj spada taka prošnja k uljudnostnim frazam ministrov v občevanju z narodnimi zastopniki. So slučajji, v katerih to mislijo odkritosrčno; v večini slučajev pa gotovo ne. Verjeti hočem, da je v tem slučaju *Gautsch* mislil odkritosrčno.

Iz pripovedovanja *Ivana Murnika* samega, s katerim me je od leta 1895. dalje vezalo trdno

pobratimstvo, ki ga nikdar ni skalila nobena senca, potem iz ust ravnatelja Ivana Šubica, ki mi je bil, odkar je vstopil v občinski svet, iz srca vdan pobratim in zvest somišljenik, in končno iz neke slovesne ugotovitve dvornega svetnika dr. Viljema Exnera, ki je v obrtnošolskih zadevah na Dunaju imel odločilno besedo, pa vem in pribijam, da gre za ustanovitev „Umetnoobrtne strokovne šole“ v Ljubljani vsa zasluga Ivanu Murniku. Če si še kdo, in naj si bo kdorkoli pri tem kaj zasluge lasti, je ravno tolikšnja, ko muhina v znani basni o vožnji v klanec.

Glede ravnatelja Ivana Šubica pohvalil se mi je nekoč Murnik, ko sem mu v razgovoru o šoli izražal svoje občudovanje o njegovi nenavadni zmožnosti, věstnosti in spretnosti, da ga je našel on. Več o tej stvari nikdar nisva govorila. Nimam pa povoda osporavati Šukljetove trditve, da je svojega sotrudnika od „Ljubljanskega Lista“, o čemer pa Šubic v zrelejših letih in ko se je v politiki nekoliko intenzivneje ozrl okolo sebe ni prav nič rad govoril, on priporočil Murniku. Če ga je le-ta našel, mu ga je Šuklje vsaj iskati pomagal in rad priznavam, da si je vsaj s tem pridobil nekaj posrednih zaslug za obrtno šolstvo. Vse drugo, kar bi v svojem slavohlepu in pa v želji, da zmanjša delo in zasluge drugih ter obda svoje ime z avreolo, rad sodobnikom in potomstvu dopovedal, pa je ali silno pretirano ali pa naravnost izmišljeno.

Leta 1888 oživotvorjena „Umetnoobrtna strokovna“ šola seveda ni bila vse, česar smo si Slovenci iz oblasti obrtnega šolstva želeli in smo od države tudi zahtevati smeli. Bil je le embrio, iz katerega naj bi se razvila popolna državna obrtna šola. In temu razvoju je bila posvečena ne le vsa skrb vzornega ravnatelja novega šolskega zavoda, temveč tudi cesarskega svetnika Ivana Murnika. Z delom kot tajnik Trgovskoobrtne zbornice in deželni odbornik preobremenjen in tudi od prirode bolj k neprenagljenosti usmerjen, je res kakor

Šuklje pravi, nekam počasneje uradoval; toda v kljub temu je glede ljubljanskega obrtnega šolstva na Dunaju vrtal in vrtal in je pridobil tudi svojega ličnega prijatelja, dvornega svetnika dr. Viljema Exnerja, da je na merodajnih mestih njegova prizadevanja kar najkrepkeje podpiral. Le-ta je kot predsednik dunajske Osrednje komisije za obrtno šolstvo povzročil, da je ta komisija že 23. aprila 1895 učni upravi priporočila, naj prične s potrebnimi pogajanji in predpripravami za ustanovitev delovodske šole mehanskotehnične smeri v Ljubljani. Ljubljanski občinski svet je na to v svoji seji dne 20. februarja 1896 sklenil županu naročiti, naj glede prispevkov za stroške nameravanega učnega zavoda stopi z vlado v dogovore.

Kakšno je tiste čase bilo Frana Šukljeta, vedno zanimanje za ta prevažni zavod, vedno zagovarjanje v parlamentu in kakšni so bili njegovi neprestani stiki s prizadetimi oblastvi in kakšne uspehe je vse to obrodilo, moral bi mož še le verodostojno dokazati. Neosporivo dejstvo pa je, da sem, nastopivši v juniju 1896. leta županstvo, stvar našel v opisanem stanju in da poslej ne dvorni svetnik in ne poslanec Šuklje ni v stvari, katero sem jaz vzel v program svojega županskega udejstvovanja, storil nobenega koraka več. Razvijala se je pa stvar tako, kakor bom sedajle povedal.

Na strani 272. pripovedujem v I. knjigi svojih spominov, kako sem po potresu leta 1895. med ostalim prišel tudi na misel, započeti akcijo, da bi se beljaško ravnateljstvo državnih železnic premestilo v Ljubljano. Simpatije za Ljubljano so bile na Dunaju takrat v vseh krogih jako živahne. Zbudil jih je potres sam. Stopnjevale so se pa po obširnem popisovanju potresnih dogodkov v vseh velikih dunajskih listih, ki so bili odposlali v Ljubljano svoje posebne poročevalce, potem po pomožni akciji, ki jo je uvedla vlada, in ne v poslednji vrsti po zaslugi dunajskega pomožnega odbora, katerega duša je bil — brez utesnitve to priznavam in ugotavljam

— dvorni svetnik Šuklje. Glede na to, dejal sem si, da je nastal nad vse ugoden psihološki moment, ki ga je treba iskoristiti.

In nisem se zmotil. Odposlanstvo mestne občine, ki se je zaradi te zadeve po mojem predlogu pod vodstvom župana Petra Grasellija odpeljalo na Dunaj, našlo je pri tedanjem generalnem ravnatelju državnih železnic dr. Levu vitezu Bilińskem, polno razumevanje za težnje mesta Ljubljane. Priznal je, da je glede na potresno katastrofo vredna prav posebnih ozirov. Naglasil je sicer, da prometnega ravnateljstva iz Beljaka ni mogoče premestiti, da bo pa zato v Ljubljani dal napraviti take delavnice, kakršne so v Kniffelfeldu in je pozval deputacijo, naj poskrbi, da mu mestna občina doloži takoj tozadevno vlogo.

Te vloge mestni magistrat ni odposlal. Izkazalo se je to še le jeseni istega leta, ko je Biliński bil imenovan za predsednika najvišjega državnega računišča, in je na položaj generalnega ravnatelja državnih železnic prišel dr. Körber. Jasno je bilo, da je vsled neopravičljive komodnosti v vrhovih občinske uprave prišla Ljubljana ob pridobitev, ki je bila neprecenljive važnosti za njen nadaljni razvoj. V občinskem svetu je to izzvalo župansko krizo.

Naravno je, da sem si leta 1896, ko sem postal župan, za trdno namenil, da z vsemi silami poizkusim popraviti neblage posledice popisane usodne opustitve. Ena prvih poti na Dunaj je bila zatorej k dr. Körberju. A nič več nisem našel one pripravljenosti, katera nas je tako blagodejno ogrela pri njegovem predniku. Prvo, s čemer mi je novi generalni ravnatelj prišel, je bilo, da so po njegovih poročilih škode potresne katastrofe že kolikortoliko odčinjene, ker da je država Ljubljani izdatno priskočila na pomoč.

Seveda me to še ni oplašilo. Moje delo je šlo neprestano naprej. Z ličnimi obiski pri ministrih, oddelnih načelnikih in referentih sem končno ven-

darle dosegel, da se je železnični minister dr. von Derschatta odločil za zidavo mehaničnih delalnic državnih železnic v Ljubljani, da je kupil preko trideset oral veliko stavbišče nad stikom kamniške železnice z gorenjsko in da je prometnemu ravnateljstvu v Trstu naročil, naj izdela za te delavnice načrte.*)

Obenem s to akcijo zvezal sem prizadevanje za ustanovitev državne obrtne šole v Ljubljani, odnosno preobrazitev obstoječe „Obrtnostrokovne“ v „Državno obrtno šolo mehansko tehnične smeri“. Dejal sem si namreč, da nam v železniške delavnice na vsa boljše plačana mesta delovodij in mojstrov, če ne bomo imeli svojih šolanih ljudi, pošljejo samo Nemce in da je zato, če naj dobimo možnost odvrniti to tako v socialnem kakor v narodnem oziru pretečo nevarnost, neobhodno potrebno, da imamo svojo popolno državno obrtno šolo s slovenskim učnim jezikom.

Vsa dela za tako šolo so poslej slonela skoro izključno na mojih ramah. Podpiral me je poleg Ivana Murnika, ki se je za stvar zavzemal zlasti v Osrednjem odboru za obrtno šolstvo na Dunaju, le še ravnatelj Ivan Šubic s strokovnimi spomenicami in referati v občinskem svetu. Izmed slovenskih poslancev razen dr. Andreja Ferjančiča s parkratnimi obiski v naučnem ministerstvu absolutno nikdo. Tudi ne sedaj z delom za obrtno šolstvo samo hvalisajoči se Fran Šuklje. Da po tem takem moje delo ni bilo lahko, je pač umljivo. Saj je bilo potreba sto potov, množice pisanih vlog in dosti ličnih obiskov, predno sem tako daleč uspel, da je konečno leta 1900. naučni minister po sporazumu s trgovskim ministrom pristal na ustanovitev „državne obrtne šole“, ali pravzaprav

*) Kako to, da ni prišlo do gradnje delavnic, pojasnil sem na straneh 314 in 315 I. zvezka „svojih spominov“.

na preobrazbo „Umetnoobrtne strokovne šole“ v Ljubljani v „Državno obrtno šolo“.

Sedaj sem si, da dosežem čimprejšnje oživotvorenje tega pristanka, izbral svojevrsten taktičen načrt: priti kar najpreje do načrtov za šolsko poslopje in pritisniti potem na vlado, da to poslopje tudi sezida. Vedel sem namreč prav dobro, da gorenja preobrazitev ni mogoča, dokler ne bo za „Državno obrtno šolo“ lastnega poslopja. Naprosil sem torej ravnatelja Šubica, naj takoj sestavi stavbni program in skrbel sem za to, da je ministerstvo ta program že meseca aprila 1901. potrdilo. Mestni magistrat je na to razpisal javen natečaj za izvršitev stavbnih načrtov. Prva nagrada je bila prisojena arhitektu Holinskemu. Toda ministerstvo iz formalnih razlogov temu načrtu ni pritrnilo. Poslalo je marveč po ministerskem svetniku dr. Ernstu Pliwi izgotovljeno skico; češ, naj bo ona za osnovo novemu načrtu.

K temu mi je pa pripomogel oddelni načelnik dr. Adolf Müller. Z njim sem imel zaradi ljubljanske državne obrtne šole največ konferenc. Dasi nemški nacijonalec, bil mi je vendar v marsikakem obziru dober informator in svetovalec. Zdelo se mi je, da smem to pripisovati svoji vztrajnosti, ki je — dasi mu je bila morebiti včasih že neprijetna — dala vendar slutiti, da navsezadnje mora privedi do uspeha. Sicer je bil pa s strokovne strani odlično poučen in je brez ovinkov priznaval, da bi popolna obrtna šola v Ljubljani bila za slovensko prebivalstvo — označbi „slovenski narod“ se je načelno izogibal — zelo koristna.

Oddelčni načelnik dr. Müller — s katerim sem bil stopil v dotiko še ko je bil oddelčni svetnik — je bil spočetka v občevanju z mano dokaj hladen; toda česti lični stiki so storili, da sva se si vzajemno tako približala, da sem čez nekaj časa imel v njem ljubeznivega sorazgovarjatelja in dobrega podpornika.

Ko torej prejmem dr. Pliwovo skico, podam se z njo na Dunaj k njemu. Sprejme me tako pristrčno, da me je skoro osupnilo. Ko vzamem iz aktovke skico, pravi živahno, ko da je uganil kaj hočem reči: „Aha, saj sem si mislil. Vprašanje zaradi načrtov Vam dela skrbi. A ne bo treba, da Vam zaradi njih osive lasje. Do načrtov pripomorem Vam jaz. Seveda, če Vam je to prav in niste morebiti že sami kaj ukrenili. — Zahvalim se mu na ljubeznivi blagonaklonjenosti in ga zagotovim, kako dobrodošla in dragocena mi bo njegova pomoč. — „Dobre, na vse strani ustrezajoče načrte,“ nadaljuje sedaj, „more napraviti le odličen poznavalec obrtnega šolstva, ki je sam arhitekt. Takega in še prav odličnega, na srečo imamo. Ravnatelj državne obrtne šole v Brnu dr. Vojtěh Dvořák, Čeh („ein Čeche“, menda je s tem hotel reči, da je narodnjak) je to. Veščak, da mu je enakega težko najti. Kaj pravite k temu? Mislil sem na vse strani, a zagotavljam Vas, da bi svojo nalogo, če mu jo poverimo, najbolje rešil on.“

Ni mi treba zatrjevati, s kakšnim veseljem sem ta predlog sprejel in kako radostno mu pritrnil. Oddelni načelnik, menda vidno zadovoljen, da je z izbero češkega rodoljuba za projektanta stvar tako dobro pogodil, zagotovi me, da bo ministerstvo dr. Dvořáka o dodeljeni mu nalogi takoj obvestilo in mu dalo štirimesečni dopust. Svetoval mi je še, naj tudi sam stopim z njim v zvezo.

Še sedaj se rad spominjam prve, kot odgovor na moje pismo od dr. Dvořáka prejete vesti. Dihala je bratovskih čuvstev in obsegala zagotovilo, kako pristrčno ga veseli, da bo mogel pobratimskemu slovenskemu narodu izkazati uslugo, ter da si zato prizadene rešiti od ministerstva poverjeno mu nalogo kar najpopolneje.

Po tem pismu odločiva se z ravnateljem Šubicem, da ga obiščeva v Brnu in sva se res odpeljala med šolskimi počitnicami leta 1901. tjekaj. Zelela sva videti poslopje ondotne državne obrtne

šole; a ravnatelj dr. Dvořák nama je pojasnil, da je zastarelo in neprikladno in da je njegov namen projektovati za Ljubljano šolsko poslopje, ki bo najlepše v državi in bo lahko za vzor podobnim stavbam drugod, po priliki tako, kakor je za vzor poslopje češke tehnične visoke šole v Brnu. To poslopje nama je z dovoljenjem rektorjevim do vseh podrobnosti razkazal. Glede na ta pojasnila in zatrdila projektantova opustila sva nameravano pot v Prago in Plzeň in sva se po priporočilu njegovem odpeljala le še v Chrudim, Pardubice in Hradec Králové da si Šubic ogleda uredbo ondotnjih obrtnošolskih delavnic.

Projektant je svojo nalogo v resnici sijajno rešil in je ministerstvo njegove načrte dne 20. aprila 1904 potrdilo. Ti načrti so poleg prostorov, potrebnih za zavod, ki je bil z razpisom ministra za javna dela z dne 29. septembra 1911, št. 853—XXI b iz „Umetno-obrtne strokovne šole“ izpremenjen v „Državno obrtno šolo“, vsebovali še 16 učilnic za višje oddelke, ki so se postopoma otvarjati imeli.

Vse kar Viljem Haas v svojem pismu Franu Šukljetu piše in kar je natisnjeno na 323.—325. strani „Sodobnikov“ pa je prikrojeno „ad usum delphini“: v ta namen namreč, da pomaga Šukljetu dokazati, da gre pravzaprav njemu — in ne Ivanu Hribarju — zasluga za to, da ima Ljubljana „Tehnično srednjo šolo“ in da zato v veži te šole le-temu na čast vzdana spominska plaketa pomeni zgodovinsko zablodo.

Temu nasproti naj stoje resnično zgodovinske, po vseh uradnih spisih o obrtnem šolstvu v bivši Avstriji potrjene ugotovitve:

„Državne obrtne šole se niso delile v višje in nižje. Višja obrtna šola je bilo ime za višje oddelke,*)

*) Na strani 110 III. zvezka „Mojih spominov“ rabim za oddelke pomotoma izraz „tečaje“, kar naj bo s tem popravljenno

ki jih sedanja „Tehniška srednja šola“ imenuje odseke (n. pr. arhitektonsko-gradbeni, strojni, elektrotehniški odsek). Ti oddelki so v Avstriji imeli posebna imena: „stavbna strokovna šola“, višja obrtna šola mehanskotehnične smeri“ itd. „Državna obrtna šola“ je združevala v temelju delovodske šole za razne stroke in so se ji lahko priključevali tudi višji oddelki ali nižje strokovne obrtne šole. Ljubljanski zavod se je še tudi po priključitvi višjih oddelkov v letu 1917. imenoval „Državna obrtna šola“ do leta 1921., ko je dobil naslov „Tehniška srednja šola“. Netočno je torej, če Viljem Haas govori o ustanovitvi „Višje obrtne šole“ (leta 1917.) v Ljubljani, ker se je takrat „Državna obrtna šola“ v Ljubljani le izpopolnila.“

Iz teh zgodovinskih ugotovitev, ki naj si jih za ušesa zapiše upokojeni oddelčni načelnik Viljem Haas, in pa iz okolnosti, da je naučno ministerstvo potrdilo od dr. Vojtēha Dvořáka izgotovljene gradbene načrte, v katerih so bili predvideni učni prostori za najvišje odelke ter tudi delavnice za te oddelke, bo vsakomer — in menda celó tudi gospodu sodobniku s Kamna — jasno, da je pri vseh mojih pogajanjih vedno šlo le za popolno državno obrtno šolo z vsemi višjimi oddelki in da je to naučno ministerstvo s potrditvijo omenjenega gradbenega načrta implicite tudi priznalo.

Stvar pa seveda s tem še ni bila dokončno rešena. Treba je bilo marveč to priznanje udejstviti. Kako se je to zgodilo, povem sedaj in to naj si Fran Šuklje — seveda če pri njem moje priporočilo še kaj zaleže — prečita tako pazljivo, kakor bi imeli čitati vedno profesorji zgodovine, pa naj je tudi ne predavajo več.

Za gori omenjeno udejstvitev dragocenega priznanja treba je bilo sedaj pridobiti finančnega ministra. V tem ministerstvu je vedril in oblačil dvorni svetnik dr. Engel von Maifelden, načelnik

proračunskega pisarniškega oddelka. V parlamentarnih krogih je bil splošno znan pod priimkom „Würgengla“ (angelja davitelja). On je čisto naravno imel pri vsakokratnem finančnem ministru veliko besedo. Saj mu je pripadala naloga, da odklanja proračun obremenjujoče zahteve takih poslancev, katerim jih minister iz političnih ali ličnih razlogov ni hotel odkloniti sam.

Naravno je, da je temu vplivnemu uradniku veljalo ves čas moje akcije za državno obrtno šolo mnogo obiskov, umevno pa tudi, da sem ga vedno nahajal zelo zapetega. Tem težje je bilo govoriti z njim, ker je videl, da se za državno obrtno šolo v Ljubljani borim sam in mu slovenski poslanci zaradi nje ne bodo delali sivih las. Vedel je pa tudi, da bi njegova popustljivost pri nemških poslancih zbujala nevoljo in odpor.

Na bolje okrenila se je stvar še le leta 1907. Takrat sem za poslanca mesta Ljubljane prišel na Dunaj jaz. Sedaj mi ni bilo več potreba za izvedbo svojih načrtov v korist mesta Ljubljane moledovati pomoči okolo gospodov poslancev: lotil sem se dela sam. — Kakor nalašč je sreča hotela, da je bil imenovan za finančnega ministra dr. Lev vitez Biliński. Obiskal sem ga, spomnil njegove veliko-dušne svoječasne obljube glede železniških delavnic, apeloval na slovansko sorodstvo, mu opisal vso borbo z dr. von Englom v zadevi ljubljanske državne obrtne šole in ga končno prosil, naj svojo leta 1895. izraženo blagonaklonjenost za Ljubljano udejstvi sedaj. Obljubil mi je govoriti z dr. von Englom.

Čez kakih štirinajst dni ga obiščem vnovič in izvem na svoje radostno iznenadenje, da se ne protivi ustanovitvi popolne državne obrtne šole v Ljubljani. Dodal pa je grenko jagodo: če sezida mestna občina za njo primerno poslopje.

„To je popolnoma nemogoče, prevzvišenost!“ vzkliknem takoj. „Pomislite na potres!“

„Kedaj je že ta bil, gospod poslanec,“ odvrne minister z dobrohotnim nasmehljajem. „Sedaj se

razvija življenje v Ljubljani že vendar zopet normalno! Računajva torej z realnimi razmerami.“

Iz razgovora, ki je na to sledil, zdelo se mi je, da morem posneti odpor ministerskega svetnika dr. von Engla. Zato takoj od ministra odhitim po labirintu hodnikov obširnega poslopja v Himelpfortgasse k njemu. Sprejme me mračnega obraza, a s tisto vljudnostjo, ki si jo je navzlic svojemu prenapornemu delu in z njim zvezanim skrbem ohraniti znal. Ko mu povem, da prihajam naravnost od ministra, meni: „In danes zadovoljni, kaj ne?“ Takoj mu odvrnem, da se moti, češ, državna obrtna šola se mi sedaj zdi, ko piščal na vrbi, ker občina nikakor ni v stanu sezidati drago šolsko poslopje ob svojem trošku. Ministerski svetnik me zagotavlja, da morajo občine povsod, kjer se obrtne šole ustanovijo, skrbeti za njihovo nastanitev in da mora zato tudi za Ljubljano veljati to načelo. To pa tembolj, ker se od nje ne zahteva, da bi prevzela tudi izdatke za stvarne potrebščine. Poizkušam ga prepričati, da je v popotresnih razmerah ljubljanskih v tem slučaju opravičena izjema. Ločila sva se seveda rebus infectis (brez sporazuma), ker on ni hotel privoliti v mojo željo, da uvrsti v proračun za gradnjo šolskega poslopja potrebno svoto.

Da poizvem mnenje občinskega sveta, odpeljem se v Ljubljano in poročam o stvari v seji kluba občinskih svetnikov. Le-ti vzamejo poročilo na znanje in odobre moj predlog, da vztrajam na zahtevi če že ne polnega državnega prevzema vseh gradbenih troškov za šolsko poslopje, vsaj prav izdatnega prispevka k njim; iznenadijo me pa s soglasnim zaupnim sklepom, da smatrajo popolno državno obrtno šolo za tako važno pridobitev, da bo občinski svet v skrajnem slučaju prevzel celó kritje gradbenih troškov za šolsko poslopje in delavnice sam.

Po tej klubovi seji se podam zopet k finančnemu ministru na Dunaj. Povem mu, da so me tovariši v občinskem svetu prosili prepričati ga, da je, finančno oslabelemu prebivalstvu v Ljubljani nemo-

goče naložiti kakih novih bremen, drugače pa da občina nima nikakih virov za pokritje gradbenih troškov, ki bodo po približnem proračunu iznašali milijon kron; pa še rajše več ko manj. Zopet ga prosim, naj ne bo trd in naj Ljubljani pomaga.

Sedaj se mu njegov vedno v prijaznosti razplivajoči obraz nekam razleže in pravi mi z lahnim nasmeškom na ustnah:

„Gospod župan, no: pa naj bo. Glejte: mestna občina ljubljanska je ob ptoresu prejela 900.000 kron brezobrestnega potresnega posojila. To posojilo bo morala začeti vračati leta 1913. Odpišem vam onih 900.000 kron z izrecnim pogojem, da jih porabite za gradbeni fond poslopja za državno obrtno šolo.“

„Toda, prevzvišeni gospod,“ ga prerušim, „mi smo za stalno računali, da nam tega brezobrestnega posojila nikdar vračati treba ne bo!“

„Jako ljubeznivi dolžniki!“ zasmeje se minister na široko. „Jaz sem, gospod poslanec, tudi malo profesorja in razlagam izraz ‚posojilo‘ kot obvezo. Ono daje izposojevalcu nepobitno pravico, da pride zopet v polno posest izposojenega blaga. In denar je dragoceno blago!“

Po kaki četrtturni zabavi o sproženem tematu moral sem se od ministra posloviti s prepričanjem, da je to res njegova zadnja beseda. Ta vtis dobil sem koj na to tudi ob obisku pri oddelnem načelniku dr. von Englu, ki je o stvari že vedel in je bil zaradi nje dokaj nataknen. Izjavil je brez ovinkov, da se je — vprašan za mnenje — izrekel proti odpisu brezobrestnega posojila, da je pa minister vztrajal pri svojem namenu in da je stvar sedaj tudi zanj rešena.

Ko čujem, koliko je odbila ura, poročam o stvari občinskemu svetu in ga zaprosim, naj me pooblasti, da najamem za gradnjo potrebno posojilo in oddam gradbena dela po zmanjševalnem ponudbenem postopku. S tem je seveda vse delo za državno obrtno šolo v Ljubljani, ki se je doslej vršilo v upravnem somraku, prišlo naenkrat pred široko javnost. Od

občinskega sveta dobil sem zaprošeni pooblastili v seji dne 20. julija 1909. V tej seji izrekla se je ob enem zahvala meni „za neumorno delovanje v zadevi zgradbe obrtne šole, finančnemu ministru in častnemu meščanu ljubljanskem dr. Levu vitezu Bilińskemu pa za državno podporo.

Koj po tej seji pa je mojemu s tolikim naporom in takšno vztrajnostjo vršenemu delu jela groziti prav resna nevarnost. Izvirala je iz takratnih neblagih političnih razmer, katere so razne avstrijske vlade ob spretnem izrabljanju stremuških nagnenj nekaterih poslancev, kakršnih je v vseh parlametih vedno bilo in jih vedno bo, v smislu načela „divide et impera“ (razdružuj in vladaj), znale ustvarjati. Temeljila je pa tudi v strankarskih nesoglasjih, ki so jih vlade po pravkar omenjenih stremuških medijih znale razpihavati. Nemci, alarmovani po koroškem poslancu Josefu Wolfgangu Dobernigu, ki si je znal med njimi in pri vladi pridobiti ugled in dokaj vpliva, obsuli so naenkrat vlado s protesti proti dovolitvi državne obrtne šole v Ljubljani.

Tu moram ugotoviti, da je, ko so se stvari tako pletle, bilo leta 1908. ustanovljeno ministerstvo za javna dela in da je poleg družega tudi obrtno šolstvo prišlo v njegovo območje. Za voditelja dotičnega oddelka preselil se je iz naučnega ministerstva vanje za oddelčnega načelnika dr. Adolf Müller. Njegovemu oddelku je pač res prideljem bil ministerski svetnik Viljem Haas in je tudi mogoče, da so skozi njegove roke na oddelčnega načelnika in ministra šli kaki spisi o obrtnošolskih zadevah; dvomim pa, da tudi oni o ljubljanskem obrtnem šolstvu. Ta referat je bil namreč v rokah oddelčnega svetnika dr. Henryka Redla, Poljaka po rodu in mišljenju, moža izredno prikupljivih svojstev, ki jih je povečavala še njegova uglajenost v občevanju. Tako dr. Redl, kakor njegov predstojnik dr. Müller sta vprašanje državne obrtne šole v Ljubljani obravnavala kot dokončno dogovorjeno stvar v tem smislu, kakor sem to popisal.

Morda teden po oni seji občinskega sveta, v kateri sem dobil dovoljenje za najetje gradbenega posojila, pisal mi je dr. Redl, da bi želel z mano govoriti in da me prosi, naj ga, kadar pridem na Dunaj, „počastim z obiskom“. Ker so bile takrat ravno parlamentarne počitnice in ker je bila moja navada ničesar ne odlagati, peljem se še tisto noč na Dunaj in se oglasim drugi dan neposredno po prihodu brzovlaka pri njem. Takoj sva bila v živahnem pogovoru. Po nekotikih uvodnih stavkih, pride gospod oddelčni svetnik do pravega predmeta, ki mi ga jame servirati z izumetničeno izbranostjo besedi, trudeč se, da pravemu jedru odvzame kolikor le mogoče grenkobe, o kateri si je bil v svesti, da mi bo neprijetna. Poslušal sem ga mirno. Z najmanjšim stresljajem obraznih mišic nisem izdajal one vihre, ki se je jela porajati v mojem srcu in se je stopnjevala ob vsaki njegovi besedi, dokler ni končal. Ko je končal, pa sem planil kvišku in razburjeno vzkliknil: „Nikdar in nikakor! Le povejte to gospodu ministru in prosite ga, naj Vam v bodoče s takimi nalogami prizanaša!“

Za kaj je torej šlo? Za nič manje, ko da ministru na ljubo — bil je takrat Tirolec August Ritt — zaradi ostrega odpora Nemcev odstopim od zahteve po ustanovitvi popolne državne obrtne šole in se zadovoljim le z nekakšno popolnotvijo obstoječe umetnoobrtne strokovne šole ter v tem smislu tudi izpremeniti dam od ministerstva potrjeni gradbeni načrt šolskega poslopja.

Nekam preplašeno me prijazni gospod pogleda, potem pa me hlastno prime za obe roki ter me pomirjujoče povabi, naj zopet sedem. Med nadaljnjim pogovorom sedel sem ko na žarjavici. Bil sem bolj odsoten ko prisoten. Mahoma se mi je namreč rodila čisto razločna odločba kaj storiti, da izpodbijem ministrovo nakano. V zrcalu se sicer nisem videl, vem pa, da sem moral biti rdeč ko kuhan rak, kajti vse je vrelo v meni. Bil sem tako hudo razburjen, da se mi je zdelo, da čujem utripe svojega srca.

To je mojega sobesednika napotilo, da se je odločil za taktičen konverzacijski umik, ki je naposled izzvenel v ugotovitev, da je res malo smelo pričakovati od koga, naj se umakne s težko priborjene postojanke. V tem slučaju pa še posebno, ko ne gre za stvar načelne važnosti, temveč le strankarskopoličnega dosega. „Vaš položaj, gospod župan, razumem“, je končal, „in Vam za svojo osebo ne zamerim, če nečete o kakem popuščanju nič slišati.“

Ko v nekaki omotici stopil sem iz poslopja delavskega ministerstva na Porzellangasse. Imel sem, odhajajoč iz Ljubljane, namen storiti še nekaj potov po ministerstvih, toda minola me je volja za to. Prislovična avstrijska perfidija stopila mi je kot posebne vrste fenomen v vsej odurnosti pred oči. „Toda tokrat vas izplačam!“ dejal sem sam pri sebi. Lenih korakov stopal sem po Ringu in se podal na obed; popoldne sem se pa, da mi hitreje poide čas do odhoda večernega brzovlaka, podal v Prater, da se v ondotnem živahnem vrvežu vsaj deloma iznebim žolčnih razmišljanj.

Takoj drugo jutro pripravil sem razpis natečaja za gradnjo šolskega poslopja za državno obrtno šolo v Ljubljani. Še le, ko sem ta razpis uzrl v listih, rešil sem se one razburjenosti, ki se me je bila v pisarni oddelčnega svetnika dr. Redla polastila.

Kako nujno potrebna je bila takojšnja odločitev in hitro ravnanje, izvedel sem skoraj neposredno na to. Kaj je oddelčni svetnik dr. Redl storil potem ko sem odšel od njega, ne vem. Sodeč po njegovih zaključnih besedah v pogovoru z mano pa se mi zdi, da se je svoje po ministru naprtene mu naloge odkrižal tako, da mu o pogovoru z mano sploh ni poročal, temveč da mu je priporočil poslati v Ljubljano k meni posebnega pogajalca. Mogoče je seveda tudi to, da mu je poročal o mojem odklonjavalnem stališču in da se je minister — nezadovo-

ljen s tem — odločil poslati v Ljubljano nad me „višjo zverino“.

Naj bo že kakor hoče, nekaj dni na to oglasi se pri meni v županski pisarni v Ljubljani kot odposlanec ministra za javna dela dvorni svetnik dr. Ernst Pliwa, ki me po uvodnih besedah, katere so razodevale, da mi ima povedati nekaj, o čemer nimam nikake slutnje, jame v ministrovem imenu nagovarjati, naj v stvareh državne obrtne šole popustim. Komaj ta stavek dobro konča, vstanem molče od mize, ob kateri sva sedela, stopim k svoji pisalnici, potegnem iz nje vrhnji predal desne strani, vzamem iz njega eden onih listov, v katerih je bil prijavljen gradbeni razpis in mu ga pokažem z besedami: „Ich bitte, sehen Sie sich es an. Die Offertausschreibung für den Bau des Schulgebäudes der Staatsgewerbeschule nach den von der Regierung genehmigten Plänen ist vor Tagen erfolgt. Ich hoffe, Sie werden einsehen, dass hiemit die Antwort auf ihre werthe Anregung gegeben ist“. (Prosim, pogledjte to-le: Ponudbeni razpis za poslopje državne obrtne šole po načrtih, ki jih je odobrila vlada, je bil obelodanjen pred dnevi. Upam, da boste izprevideli, da mi ni treba še posebej odgovarjati na Vašo cenjeno pobudo.) — Ministrov odposlanec je široko odprl oči. Pa le za trenotek, ko da bi se hotel prepričati, če je res, kar pravim, potem pa je, ko da se mu je odvalil težak kamen od srca, čisto nedolžno pripomnil: „Ja, das lässt sich freilich nicht ändern und ist hiemit auch meine Aufgabe als erledigt zu betrachten“. (To se seveda ne da več izpremeniti in je s tem, kakor se vidi, tudi moja naloga že rešena.)

Dvorni svetnik pa se po teh besedah ni še poslovil. Ostal je marveč pri meni še dokaj dolgo v pogovoru o obrtnem šolstvu in o politiki. Za našo zadevo je iz tega pogovora važna le njegova ugotovitev, da Korošci nikakor ne dopuste — in dr. E. Pliwa je bil po rojstvu Korošec — da bi Ljubljana glede obrtne šole prednjačila Celovcu. Važna zato, ker dokazuje, da je ministerstvo menda takoj

po tem, ko je izprevidelo, da je po moji taktični potezi v Ljubljani zagotovljena višja državna obrtna šola, vpeljalo višje oddelke na celovski obrtni šoli, katera jih do tedaj imela ni. Seveda se je s koroškimi poslanci vred za stvar jako živahno zanimalo tudi celovško županstvo z občinskim svetom vred.

O tedanjem ljubljanskem županstvu in občinskem svetu pa se tega ne more reči. Skoro bi dejal, da je mestno županstvo tako zelo bilo pod Gruškovo hipnozo in v skrbeh za srečen izid njegove in Šukljetove skupne akcije, da je na ministerski razpis v zadevi Državne obrtne šole z dne 29. septembra 1911 št. 853-XXI b čisto pozabilo. Saj se pa temu navsezadnje tudi ni bilo čuditi, ker je bilo vojaštvo vse prostore novega, obširnega šolskega poslopja z delavnicami vred zasedlo in je obrtni šolski pouk čisto počival. — Prava sreča je pri tem bila, da na zadevo ni pozabil minister za javna dela Otakar Trnka. Ali se je nanjo spomnil še iz prejšnjih časov, ko je z mano razpravljaj o ljubljanski državni obrtni šoli, ali ga je morebiti nanjo opozoril ministrski svetnik dr. Henryk Renolt (tako je bil med tem izpremenil dr. Redl svoje ime), ne vem. Iz Viljem Haasovega, v svoj in Šukljetov prilog prikrojenega, razlaganja pa se da glede na trdno narodno prepričanje ministrovo, ki se je zlasti pokazalo ob krepki zavrnitvi župana dr. Tavčarja, ko je ponujal koncesije v prilog nemškega učnega jezika, sklepati, da je on sam dal naročilo, naj se ljubljanska mestna občina opozori, da se začne zanimati za popolnitev svoje obrtne šole.

Čista zgodovinska resnica dvajsetega poglavja njegovih „Sodobnikov“, v katerem je liki zmagovitemu vitezu ošabno zajahal svojo po uslužnem oprodi Viljemu Haasu osedlano mu izposojeno kobilu, je torej samo to, da mu je le-ta sporočil ministrovo naročilo in da sta si s tem tako oproda kakor vitez prido-

bila dejansko zasluge, ko sta podrezala zaspano občinsko upravo ljubljansko in je odtod padel nekak odblesek zaslug za spopolnitev državne obrtne šole z višjimi, od osrednje vlade že davno pred tem predvidenimi oddelki tudi na-nja. Vse zasluge, ki si jih preko tega lasti Fran Šuklje — in on zahteva zase slavo ustanovitelja sedanje Tehnične srednje šole! — pa niso drugega ko plod razgrete domišljije moža, v katerem je slavohlepje razvito do ničemer-nosti. — Ostre besede so to, priznavam; a podprl jih bom z nepobitnimi dokazi. Le mimogrede pa naj ugotovim, kako posrečen dovtip je gospodu „Sodobnikovcu“ ušel izpod peresa, ko je na papir načrtaval na strani 325. najnovejše svoje knjige natisnjeni stavek, da „mi Slovenci sploh nimamo ne čuta ne talenta za zgodovinsko resnico“.

Sedaj pa k mojim dokazom.

Povedal sem že prej, da je Avstrija poznala le „Državne obrtne šole“. Višji oddelki so se tem šolam le priključevali, odnosno one so se z njimi spopolnjevale. In tako spopolnjene so se smatrale za obrtne srednje šole.

To je vidno iz spomenice, ki jo je ravnatelj Ivan Šubic pod št. 2262 dne 20. januarija 1897 poslal naučnemu ministru in iz katere prevajam iz nemščine doslovno tale odstavek:

„Tistikrat (1872) je splošno prevladovalo prepričanje, da se ustanovi v Ljubljani državna obrtna šola. Natančne poizvedbe visokega c. k. ministerstva trgovine, kakor tudi velika razgibanost in pripravljenost merodajnih krogov v deželi so namreč zbudile ugotovitev, da je mesto Ljubljana najpripravljenjši kraj za ustanovitev obrtne srednje šole. Ko so leta 1872. omenjene obrtne nedeljske šole v Ljubljani bile preustrojene in v obrtne nadaljevalne šole izpremenjene, dovolilo je visoko naučno ministerstvo z razpisom z dne 20. septembra 1872 št. 10867 za novi zavod ustanovni prispevek 2000 gld. ter za pokritje letnih izdatkov prispevek 2000 gld. z izrečno opozoritvijo, da visokoisto novi obrtni nadaljevalni šoli le zato dovoljuje tako velike zneske, ker naj učila, ki se z njimi nakupijo, svoje dni pripadejo obrtni srednji šoli, ki se ima ustanoviti. Žal da se ta načrt še ni uresničil, to pa le iz finančnih razlogov, kakor je to visoka učna uprava izrečno poudarila v razpisu z dne 19. novembra 1876, št. 11378 z opozorilom, da visokoista zahtevo po državni obrtni šoli v Ljubljani še vedno priznava za opravičeno.“

Od vsega početka so torej, kakor je iz te spomenice vidno, na merodajnih mestih zahtevo po ustanovitvi obrtne srednje šole v Ljubljani spoznali za opravičeno in je za realizacijo te zahteve bilo potrebno pred vsem preskrbeti primerno šolsko po-

slopje in druga finančna sredstva. Pač se namere za izpopolnitve niso protokolarno ugotovljale; vendar se implicate iz raznih spisov dokazujejo. Najboljši dokaz za to je pismo oddelčnega svetnika Redla z dne 7. oktobra 1909 ravnatelju Šubicu. To pismo se glasi:

„C. k. ministerstvo
za javna dela.
Departement XXI.

Na Dunaju, 7. oktobra 1909.

Zaupno!

Velespoštovani gospod ravnatelj!

Zaradi lastne informacije prosim Vaše preblagorodje, da me kmalu obvestite o sedanjem stanju stavbne akcije za zavod. Posebno bi želela naznanila, ako so svoje dni odobreni načrti primerni za novo stavbišče in ako število in razporedba prostorov zadostno ustrezata organizaciji zavoda, odnosno njegovi kasnejši izpopolnitvi.

Zahvaljujoč Vas na obvestilu že naprej, ostajam z izrazom odličnega spoštovanja

udani

Redl l. r.

c. k. oddelčni svetnik.“

Ravnatelj Šubic odgovoril je na to pismo: „Število in razporedba prostorov odgovarja odnosnim razpisom in ustreza zadostno kasnejši izpopolnitvi“.

Da se je pod imenom „Državna obrtna šola“ že eo ipso razumevala obrtna šola tudi z višjimi oddelki, sledi tudi iz okolnosti, da so v deželnem zboru kranjskem začetkom leta 1914. predlagali narodnonapredni poslanci resolucijo za ustanovitev „stavbne strokovne šole“ in da je za njimi tudi deželnozborska večina predložila slično resolucijo. Ta resolucija pa ni začetek dela za višje oddelke, temveč samo ponovljena stara zahteva. —

Ves potrebni material za resolucijo imel je ravnatelj Šubic že dolgo pripravljen in ga je dal na razpolago poslancu ing. Milanu von Šukljetu, ki je bil takrat profesor na obrtni šoli in je v deželnozborski seji dne 11. februarja 1914. resolucijo utemeljeval.

Pa tudi pod spomenico, ki jo je deputacija pod vodstvom dvornega svetnika Frana Šukljeta samega dne 20. januarja 1917 izročila ministru Otakarju Trnki, stoji — kar bi pisatelj Fran Šuklje vendar moral vedeti — prošnja: „die bestehende k. k. Staatsgewerbeschule in Laibach durch Angliederung von höheren Lehrabteilungen auszugestalten“ (izpopolniti obstoječo „C. k. državno obrtno šolo“ v Ljubljani s tem, da se jej priključijo višji učni oddelki).

Končno pa za dokaz, da je bila popolna državna obrtna šola, tedaj tudi z višjimi oddelki, Ljubljani zagotovljena takrat, ko je po intenzivnem mojem delu naučni minister po sporazumu s trgovskim ministrom leta 1900. pristal na njeno ustanovitev, še dvoje miniterskih razpisov. Ta dva razpisa bosta obenem tudi pokazala, kako upravičen sem bil na 112. strani III. knjige svojih spominov zapisati, da je Šuklje, „kar se obrtne šole tiče, hodil na Dunaj odpirat že davno poprej na stežaj odprta vrata te šole“.

Razpisa sloveta v doslovnem prevodu:

I.

Deželna vlada
za Kranjsko.
št. 26.252.

Ljubljana, 4. oktobra 1908.

Njegova Prezvzišenost gospod minister za javna dela se je temeljem razglasa z dne 29. septembra t. l., št. 853-XXI b odločil izpremeniti „Umetnostno-obrtno strokovno šolo“ v Ljubljani, v **Državno obrtno šolo** in je dovolil, da se odpre dne 3. novembra t. l.

Ti-le oddelki, ki jih zavod že ima, ostanejo še zanaprej:

1. rokodelska šola za stavbno obrt;
2. strokovna šola za obdelavo lesa in kamna;
3. javna risalnica za mojstre in pomočnike, ki naj se razširi z oddelkom za modelovanje;
4. strokovni tečaji za nadaljnjo izobrazbo učiteljev na nadaljevalnih šolah.

Dalje je gospod minister za javna dela dovolil, da se v šolskem letu 1911/12 oživotvorijo ti-le novi oddelki:

1. Letnik delovodske šole mehansko - tehniške smeri;
2. mojsterska šola za stavbno in pohištveno mizarstvo;
3. prvi letniki za šivanje perila, obleke in umetnostno vezenje ženske obrtne šole;
4. posebni tečaj za obrtnike.

II.

V Ljubljani, dne 3. julija 1917.

Deželna vlada za Kranjsko.
Državna obrtna šola v Ljubljani. Priključitev stavbne strokovne šole in višje obrtne šole mehanskotehnične smeri.

Ravnateljstvu c. k. državne obrtne šole

v

Ljubljani.

C. k. ministerstvo za javna dela je z razglasom z dne 19. junija t. l. št. 37557—XXI b odobrilo oživotvorjenje stavbnostrokovne šole*) in višje obrtne šole mehanskotehnične smeri,**) na Državni obrtni

*) Sedanji arhitektonskogradbeni odsek.

**) Sedanji strojni odsek, iz katerega se je po modri uvidevnosti direktorja Jožefa Reisnerja izcimil sedanji elektrotehniški odsek.

šoli v Ljubljani — s pogojem, da ostanejo v veljavi **odredbe z razpisom z dne 29. septembra 1911, št. 853—XXI b** (tukajšnje obvestilo z dne 4. oktobra 1909, št. 26252) začasno odobrenega programa. Na obeh učnih oddelkih se bodo višji razredi odpirali postopno.“

S tema dvema uradnima razpisoma je temeljito ovržena in pobita Šukljeto va predrzna trditev na strani 195. „Sodobnikov“, da je „ustanovitev strokovne obrtne šole beležiti večinoma na njegov račun“ in pa na strani 326. iste knjige stoječe hvalisanje, da se je vsled njegove inicijative iz obstoječe zasnove razvila srednja obrtna šola.

Ta dva razpisa naj bosta poslednja dva žeblija, katera zabijam v ono krsto, v kateri spe nevzdramno spanje razni **Frana Šukljeta** žalostno presenečeni zgodovinski dokazi.

Z njima je pa tudi podano nazorno poučilo, koliko je vredno v resnici prav Šukljeto vsko zagotovilo na 320. strani „Sodobnikov“, da njegovi „Spomini“ so in morajo biti zanesljiv vir bodočemu zgodopiscu.“

*

S tem bi lahko to razpravo končal. Toda gospod graščak s Kamna me je vpletel na več straneh „Sodobnikov“ v svoje pripovedovanje ter me je s tem napravil za svojega pasivnega sotrudnika. Storil je to seveda z namenom, da bi mi po mili volji delil brce in klofute. Iz dosedanjega mojega pripovedovanja je vidno, da se mu ta nakana ni posrečila, kajti dosegle me niso ne njegove brce in ne njegove dlani. Zato mi je pa nehote dal povod, da si malo natančneje ogledam slovstveno delo, v katerem me tako pogosto vpleta in da izrečem o enem ali drugem poglavju tega dela nekaj kritičnih pripomenj. To tembolj, ker je črta pasivnosti v mojem temperamentu in značaju označena le z rahlo potezo in sem

zato v vsem svojem življenju bil nagnjen k aktivnosti. Čisto prirodno je torej, da si želim tudi pri „Sodobnikih“ iz vsiljenega mi pasivnega sotrudištva preiti k aktivnemu.

Tu se pred vsem ustavljam pri sedemnajstem poglavju „V posebni misiji“. To pa zato, ker se nam v njem pisatelj, ki hoče posameznikom odrejati „formate“, predstavlja v silno zanimivem formatu prebrisanega turista, ki je znal prav spretno vezati „utile cum dulci“ (koristno s prijetnim) na ta način, da se je zase in za svojega sina Milana rešil potnih stroškov obiska pri starejšem sinu Vladku na otoku Hvaru. Tu je namreč svoje dalmatinsko potovanje končal; s svojimi, na tem potovanju zbranimi vtisi in iz njih izvirajočimi nasveti pa obogatil arhiv ministerstva notranjih stvari na Dunaju. Drugih nesreč to potovanje ni rodilo. Vranska bara, ki meri mnogo tisoč hektarjev in se razprostira okoli dvajset kilometrov dolzega vranskega jezera, je namreč sedaj v kljub temu osušeno in v plodovito polje izpremenjeno. Po njem drže na vse strani široke ravne ceste, katerih samo ena ni še popolnoma dovršena, na kateri se pa dela, kolikor to dopuščajo razpoložljiva denarna sredstva, polagoma nadaljujejo. Vendar poplave niso še popolnoma izginile. Vzrok temu je okolnost, da se številni odvodni kanali zaraščajo s travo in ločjem, kar ovira odtok vode v jezero. Samo jezero namreč ni bilo nikdar za osuševanje namenjeno. Ne vem kako je turisti Šuklje o stvari na Dunaj poročal, vem pa, da so debelo gledali, če je govoril o izsušenju jezera.

Saj se iz njegovega umovanja na 280—282. straneh „Sodobnikov“ vidi, da govori ko slepec o barvah. Jezero leži namreč tako globoko, da je njega plitvo dno pod morsko gladino. Zato niti vse bare okoli njega ni osušiti mogoče, kajti vsa preobilna vlaga s prostranega tega zemljišča je po odtočnih jarkih speljana v jezero. S tem odvodom se je bara od leta 1902. do danes znižala za 70 centimetrov in še čez. Vso baro so namreč tvorile naslage trave in ločja,

ki so po dotiki z zrakom segnile in se izpremenile v rodovitno prst. Vendar je v bližnji okolici jezera nekaj, južno od njega pa še zelo prostran del bare ostal še močviren. Za njegovo osušitev bi bilo namreč potreba znižati jezero še za najmanj šestdeset centimetrov, kar pa je zato nemogoče, ker že sedaj po odvodnem kanalu, ki je speljan v morje, ob plimi sili morska voda v jezero.

Pripomniti bi bilo še, da — kar menda gospod „Sodobnikovec“ ne ve — je jezero zelo bogato rib, zlasti morskih lipanov in jegulj, katerih mnoge so po tri do štiri kilograme težke.

Ako se dalje ustavljam pri devetnajstem poglavju „Pred svetovno vojno in med njo“, storim to zato, ker je pisatelj ugotovil neko prav posebno lastnost dveh mojih ravno tako zagriženih političnih in osebnih nasprotnikov, med kakršne imam srečo prištevati tudi njega samega. Ko nam je popisal, kako se je v dobi svetovne vojne jel intenzivno zanimati za ustanovitev sladkorne industrije v Sloveniji, tedaj za resnično koristno in nenavadno važno gospodarsko stvar, in kako je že stal skoro pred uresničitvijo svojega načrta, ugotovil je namreč na 312. in 313 strani to-le: „Tu pa se je javilo iz nizkih, sebičnih ozirov izvirajoče nasprotstvo dr. Šušteršiča in dr. Lampeta, ki sta na nedopusten, nemoralni način ob zlorabi uradne oblasti z grožnjami primorala moja glavna kmetijska strokovnjaka, Gustava Pirca in inž. Turka, da sta odrekla sodelovanje pri mojem načrtu.“

Potem naj pa še reče kdo, da dr. Šušteršič ni bil, kakor ga pisatelj v petnajstem poglavju proglašča, mož velikega formata! Da v tacih stvareh čisto gotovo. Kjer je šlo za to, da z denunciacijami in intrigami podere kako od drugih zasnovano, četudi narodu in splošnosti koristno stvar, ga v oni dobi ni bilo človeka „večega formata“. Tudi sam sem imel priliko prepričati se o tem. Pri delu

za mehanske delavnice državnih železnic v Ljubljani in za združenje jadranske obrežne paroplovbe v eni sami paroplovni družbi.

Najsijajneje nam je pa ta dr. Šušteršičev „veliki format“ stopil pred oči ob drugi priliki. V redki slogi in enotnosti navduševal se je naš narod — z redkimi izjemami à la pisatelj „Sodobnikov“ — za lastno vseučilišče v Ljubljani. Vsem se nam je to zdel najsvetejši ideal in celo knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič mu je zanosno vzklikal. Pa je prišel ta Šukljeto v mož „velikega formata“ in naročil pisati in prispevke zbirati za nameravano nemško katoliško vseučilišče v Solnogradu, po deželnem zboru osnovani vseučiliški fond pa z brezprimernim cinizmom dal porabiti za zboljševanje svinjakov na kmetih.

Glede Šukljetoove trditve, da dr. Šušteršič ni imel ni mrvice čuta za Slovanstvo, strinjam se z njim. Jaz celo trdim, da tudi ne narodnega prepričanja! Slovenstvo mu je bilo po dosledku okoliščin le taktično sredstvo v njegovem političnem udejstvovanju. Da je našel takšno stanje, kakršno je bilo takrat, ko je vse javno življenje bilo v rokah Nemcev in slovenskih renegatov, kdo ve, če bi ga v življenjskem boju ne bili našli v taboru poslednjih? Zato ni čuda, da se zaradi berlinskega potiskanja Avstrije proti Solunu ni vznemirjal, dasi je mogoče spoznati, kako si s tem Nemčija utira pot po slovenskem ozemlju v Trst.

Z obeh teh vidikov nam bo pa tudi jasno, kako je prišel do koncepcije realizma. Vodja izrazito katoliške stranke, ki mu je imela pripomoči do izpolnitve njegovih visoko letečih načrtov in za katero je narodnostni boj prihajal v poštev le še v drugi vrsti in le bolj kot pripomočno sredstvo, videl je v Avstriji, čije cesar je imel ob konklavah za papeževo volitev celo pravico veta, močno zaščitnico katoličanstva. Ni torej čuda, da je mrzil pravoslavno Srbijo in nje zaščitnico Rusijo.

To ga je, čisto prirodno, moralo vesti v tabor onih, ki so s častihlepnim nadvojvodo Franom Ferdinandom pripravljali vojsko proti Srbiji, da po njenem ozemlju zgrade Avstriji pot k egejskemu morju. In dr. Šušteršič je znal spretno izkoristiti položaj. Da pokaže, kako navdušen je za vojsko proti Srbiji, kandidoval je za predsednika brambnega odseka, ki je to vojsko pripravljal, člana svojega kluba Josipa Pogačnika. Avstrijski upravni in vojni krogi so to kandidaturo z veseljem sprejeli. Saj je imela svetu pokazati, kako je pri avstrijskih Jugoslovanih simpatična njena protisrbska politika.

Kot naravna posledica te politične smeri, morala se je v njegovih možganih izoblikovati misel trializma. To misel smatra Šuklje za edino važnejšo politično koncepcijo, ki se je rodila v dr. Šušteršičevih možganih. Če je za to res zaslužil epiteton odličnega politika, pa dvomim in smatram to Šukljeto vo oceno za zablodo v kritiki.

Če pogledamo dr. Šušteršičev politični koncept o trializmu, spoznali bomo takoj, da mu nedostaja temeljnega kriterija: realnega pojmovanja sodobne politične dinamike. Ta načrt ni bil nič drugega, ko svetel grad v oblakih, ob pogledu na katerega se je pač omamljala politične romantike polna, rimskokatoliško in avstrijsko navdahnjena dr. Šušteršičeva duša, ki se je pa ob prvih čez puščavo prihrumelih vetrovih moral razbliniti v nič.

Ali trenoten uspeh je s svojim načrtom dr. Šušteršič vendar dosegel. Bil je spretno nastavljena limanica, na katero se je ujel že dolgo zalezovani kalin: nadvojvoda Fran Ferdinand. Njegova naklonjenost in pa po notranjem ministru baronu Härdtlu javno proglašeno priznanje, da je najboljši avstrijski patriot med Slovenci, sta mu bila plačilo za to. In zrastle sta po vladi iz lahkoumevnih razlogov pospeševana „ugled in veljava slovenskih poslancev“ na Dunaju. Na ta ugled in to veljavo je Šuklje, če naj sodimo po njegovih, na 257. strani

„Sodobnikov“ zapisanih besedah, zelo ponosen. Žal, da tega ponosa z njim ne more deliti slovenski narod. Saj mu nista ne ugled in ne veljava prinesla nikakih omembe vrednih dobrin, ne gmotnih in ne duševnih. Da je vedrenje in oblačenje v slovenskih pokrajinah bilo za desetletja v moči in oblasti Iupiterja dr. Ivana Šušteršiča, je bilo vse prej ko dobrina. Pač pa moramo na najčrnejšo stran naše zgodvine zapisati žalostno dejstvo, da je v tej dobi „ugleda in veljave“ jugoslovanska delegacija pod dr. Šušteršičevim političnim vodstvom vzela nase odium, da se s prevzetjem predsedstva v brambnem odseku pred vsem svetom s skrajno drznim čelom predstavi za prepričano sovražnico za svoj obstoj in osvobojenje pod tujim jarmom živečih bratov borečega se srbskega naroda.

Če bi se komu te moje besede zdele pretrde, naj se spomni, kaj je dr. Ivan Šušteršič počel leta 1914. takoj po izbruhu vojske in kako se je obnašala takrat njegova stranka. Malo je bilo v zgodovini človeštva vladarjev s tako svetlim imneom, ko srbski kralj Peter I., a vendar s kakšnimi psovkami ga je na javnem shodu v „Unionu“ obkladal voditelj Slovenske ljudske stranke. Redki so narodi s tako slavno zgodovino in s tako razvitim čuvstvom za svobodo in bratovstvo, ko srbski narod. Pa vendar, kako so takrat divjale dr. Šušteršičeve kohorte proti njemu! Saj je iz njihovih vrst v ostudni ekstazi besnečega sovraštva prišel celo sramotni vzklik: „Srbe na vrbe“! In pa vodstva Slovenske ljudske stranke okrožnice, ki so pozivale na zbiranje podatkov, ki bi se mogli porabiti za denunciacije proti Sokolstvu in proti Slovencem naprednega prepričanja sploh.

To so, gospod Fran Šuklje, sadovi vzgoje Vašega „velikega politika“. To je pa bilo seme, ki nese sadove še v naših dneh. Saj so iz tega semena vzklikele proti našemu narodnemu edinstvu naperjene tako-

z vane dr. Koroščeve*) punktacije in je pognalo tudi škofovsko pastirsko pismo proti Sokolstvu, tej najidealnejši naši etiško odgojni in narodno-obrambni organizaciji.

Gospod Fran Šuklje je na 159. strani „Sodobnikov“ zapisal, da je v njegovi naravi „nekaj, kar mu naravnost zabranjuje vsako vsiljevanje lastne osebe“. Kljub temu vidimo, kako v tej knjigi ponovno povečuje svojo veljavo, nadarjenost, spretnost in zasluge in kako tu in tam postavlja svoj lonček k ognju enega ali drugega javnega trudilca, kateremu je hvaležni narod že priznal palmo veljave. Psihološko verjetno se mi torej zdi, da proglašča dr. Šušteršiča za velikega politika zato, da bi tembolj zažarela avreola okolo njegove lastne častiljive postave. Saj povzdiguje svoje lastne politične zmožnosti daleč nad dr. Šušteršičeve.

Kar se mene tiče, moram reči, da sem v dr. Šušteršiču imel hudega in brezobzirnega političnega in — ker smo Slovenci v načelnih borbah bili vedno neznanski pritlikavci — zato tudi osebnega sovražnika. Ne bom se pa motil, če zato precej zaslug pripisujem Franu Šukljetu. Iz tega razloga obžalujem, da pri vsej svoji pripovedni raztegljivosti ne najdem v najnovejšem njegovem slovstvenem delu nikakih pojasnil o tem, kako so tekli dogodki od takrat, ko se je njegova zvezda na deželnem planetariju oddaleč zaznala, do takrat, ko je zasvetila kot zgodnja danica. Da njegovemu spominu pridem

*) Zapisal sem „takozvane“ zato, ker ne morem verjeti, da bi bilo to politično zmašilo izšlo iz bistre glave tega tako zaslužnega političnega voditelja in državnika, temveč sem prepričan, da so nastale v neuravnovešenih, po strankarskih strasteh in nemoralni politični odgoji avstrijske dobe skvarjenih možganih ljudi, ki so s svojo impetuoznostjo koncilijantnemu voditelju zrastle čez glavo, ne da se je tega sam zavedel.

na pomoč, bom se izrazil razločneje. Prav zanimivo zagrinjalo visi namreč nad dogodki od mojega slučajnega srečanja z avstrijskim plemičem Šukljeto m ob mizi pred kredenco kavarne „Union“ do sestanka z dr. Tavčarjem v kavarni Landtmann na Dunaju takrat, ko je odhajal na dr. Šušteršičevo povabilo na razgovor z njim v kavarno Ronacher; potem pa od dr. Šušteršičevega obiska pri bojnem maršalu von Potiorku, kjer je iskal pomoči proti potrdilu moje šeste izvolitve za župana, pa do temu sledeče cesarjeve nepotrditve. Jaz sicer vidim skozi to zagrinjalo vse navedene dogodke prav razločno; široka javnost pa nima tiste bistrovidnosti in bi pojasnilo od ene izmed sodelujočih oseb gotovo zbudilo senzacionalno njeno zanimanje.

Srečne okoliščine so nanesele, da sem prišel na polčzaje, s katerih bi bil lahko dr. Ivanu Šušteršiču vračal nemilo za nedrago. Vendar pa tega nisem storil. Moja odgoja in vest sta me od takega ravnanja odvrčali. Sicer me ni kako pobožno premišljevanje pripravljalo na veliko notranjo izpremembo. Saj je bila krščanska etika od zgodnje mladosti krepko zasidrana v mojem srcu. Svojega verskega življenja pa tudi nisem nikdar uravnaval po političnem koledarju. Zato je bilo samo po sebi umevno, da se mi ni bilo treba prav nič pomišljati, kako odgovoriti na drzno žalitev, ki so mi jo cerkvene oblasti brutalno prizadejale takrat, ko so mi cerkljanski cerkvi darovano Jurij Šubičevovo sliko sv. Cirila in Metoda podmolklim načinom vrgle iz oltarja, v kateri je pred leti bila slovesno umeščena, ter jo izročile cerkveniku, da jo shrani na cerkvenem podstrešju.

Še sedaj se, poln najnežnejših čutil, hvaležno in ponosno spominjam, da mi je v sprejemljivo mlado srce temeljne nauke morale, ki so me spremljali na vseh mojih življenjskih potih in so mi ime-nitna opora tudi še v visoki starosti, položila svet-

nica. Ta svetnica je bila moja mati. Ni sakrileg, ako je tako imenujem. Vse one naše kmetske matere, ki se enako njej za svojo v uboštvo in nedostatku porojeno deco žrtvujejo, ki si od truda in trpljenja izgarane in zaradi nezadostne hrane oslabele, zanjo vendar še od ust pritrjavajo, in ki, dasi po trdem dnevnem delu počitka potrebne, na borna svoja ležišča trudne glave polagajo še le potem, ko so pred sliko Matere Božje opravile gorečo molitev za srečo in blagor ljubljene svoje dece, so svetnice. Pa naj jih tudi pratike in koledarji ne poznajo in najsi molči o njih „Življenje svetnikov in svetnic Božjih“!

To tako ustvarjeno dušno razpoloženje je storilo, da sem marsikoga, ki mi je storil kedaj kako krivico, osramotil s tem, da sem mu to ob prvi priliki, ki se mi je ponudila, poplačal z uslugo ali dobroto. Tako sem tudi tedaj, ko se je dr. Ivan Šušteršič po svetovni vojni obrnil s Tirolskega do mene, občutil prav posebno srečo, da mu morem izkazati uslugo, za katero me je prosil. Zato mi je pa tudi, ko se je vrnil v Ljubljano, on, od katerega nisem pred vojno nikdar ujel prijaznega pogleda, takoj napravil vizito z namenom — kakor je dejal — da se mi od srca zahvali na oni uslugi. — Plemenita žena, ki mu je bila blaga življenjska družica, in katero sem tudi v dobi najhujšega divjanja njenega moža proti meni visoko cenil in spoštoval, naj mi ne zameri, če vzpričo Šukljevega pisanju, v katerem me dolži vseh mogočih slabih lastnosti, s to reminiscenco, dasi je sama na sebi nepomembna, vendarle stopam pred javnost. Saj spada vse, kar se tiče njenega pokojnega soproga, ki bi, da si ni izbral napačne politične poti, bržkone živel še danes zdrav in zadovoljen, v zgodovino.

*

V prstih mi brni, da bi pisal dalje. Nisem se namreč dotaknil še vseh v „Sodobnikih“ na moj naslov zapisanih izzivalnih pripomenj. Toda, naj bo zadosti. Saj so blagovoljni čitatelji iz doslej pove-

danega lahko spoznali razloge, ki so narekovali pisatelju te pripomnje. Zato samo še nekaj besedi v

slovo od Šukljeta.

Potem bo imel mir pred mano. Seveda, če mu bo to všeč in me bo tudi on pustil pri miru.

Ako me pa vnovič napade, naj ve, da sem vkljub njegovi svoječasni bombi, vkljub vsemu, kar je kasneje proti meni počel, in vkljub nekaterim hudim udarcem usode, ki mi jih je naklonilo življenje, še vedno zdrav in čil in — dasi skoro dvainosemdesetleten — vendar še krepko odločen odbiti vsak napad nase in na svojo čast.

Veseli me pa tudi, da me marasmus senilis (starostna opešanos), ki po zakonih prirode mora priti in bo prej ali slej nadme tudi res prišla, ni še tako zelo potrla, da bi mi zatemnila smisel za spoznanje vrlin bližnjikov, pa naj bodo tudi moji najzagrizenejši sovražniki. Zato sem vedel vedno ceniti svojega — da si izposodim njegovo označbo — „intimnega neprijatelja“ Šukljeta prirojeno darovitost, temeljito izobrazbo, izredni dar govorništva, duhovitost in pa pisateljsko dovtipnost. Seveda tudi nisem ostal slep za njegove slabe lastnosti. Ker pa brez njih ni na svetu nikogar, ne bom govoril o njih in hočem le exempli gratia iz „Sodobnikov“ navesti, kakšen ljubljenelec sreče je. Saj mu prihaja celo na pomoč s tem, da eno ali drugo njegovih dobrih lastnosti še prav posebno podčrtava. To pa tako obzirno in diskretno, da tega še sam ne opazi.

Na primer. Njegovo dovtipnost.

„Ilustrovani Slovenec“ je dne 20. septembra 1925 priobčil Maksima Gasparija Šukljeto vo in mojo karikaturu. Ti karikaturi ponatiskuje sedaj Šuklje v „Sodobnikih“ in ju dovtipno razlaga, češ, da je mojster zlasti njega „dobro pogodil, ko svojega nasprotnika tako neznansko sivo gleda“. Zakaj ni povedal; pojasnjuje pa prav imenitno njegovo na 114. strani prve knjige „Iz mojih spominov“ pri-

občeni stavek, da sem se „kot kraljevi namestnik*) sprehajal križem slovenske domovine v fantanstični, z zlatom preobloženi uniformi“. Tako uniformovanega me je na tem prehodu srečal v Novem mestu tudi Š u k l j e. Ker mu je spoštovanje do zlato obšitih istokrojev še iz avstrijske dobe tičalo v kosteh in mozgu, vsekaj je pred to uniformo v polnem strahopočitanju, kakršno je do podobnih atributov hierobirokracije tamkaj bilo v navadi, ceremonijalen poklon. Toda mož, ki je imel toliko poguma, da bi bil Avstriji, ko bi mu ne bila odtegnila sinekure upravnega svetništva „Družbe Dolenjskih železnic“, zabranil v vojni s Srbijo uporabo prog te družbe, se je naenkrat potajil. Nič kaj simpatično mu namreč ni bilo, ko je v „Ilustrovanem Slovencu“ zagledal poleg svoje, od spretné G a s p a r i j e v e roke narisane karikature, tudi mojo. — In — o, groza! — v oni preklemani fantastični uniformi, pred katero mu je štiri leta pred tem tako nerodno izpodrsnilo. Da samega sebe potolaži, dal je karikaturi razlago, da „mene neznansko sivo gleda“.

Meni se pa zdi, da se je mož zopet enkrat vrezal. To pa zato, ker se ne zaveda, da mu je katarakta (siva očesna mrena) oslabila tako zelo pogled, da ne razločuje več razločno barv. Za zdrave oči namreč njegov pogled ni siv, temveč tako pisan, da prehaja očesna belina v bolešno zlatenično barvo.

Moja dovtipnost ne sega tako daleč, da bi bil v stanu dognati, če zato, ker me je umetnik narisal tako, da me mora Š u k l j e, ki je navajen zreti na svet le od zgoraj doli, gledati od spodaj gori, ali pa zato, ker me je vtaknil v fantastično uniformo, o kateri nima pojma, v katerem delu zemeljske oble je doma. Če je računati s prvoomenjenim slučajem, naj si pisatelj razlago izprosi pri umetniku samem. Glede družega slučaja pa iz posebne uslužnosti prihajam njegovemu ugibanju na pomoč s tem, da

*) V resnici sem bil le „kraljevski pokrajinski namestnik“.

priobčujem sliko v čisto enak istokroj oblečenega veljaka, kateremu je na 331. strani „Sodobnikov“ napravil milosten poklon, da se je zanj še na Dunaju posebno zanimal. Dr. Leonid Pitamić, poslanik in polnomočni minister kraljevine Jugoslavije v Washingtonu, je to.

Lahko bi se mu v ravno takem istokroju predstavil sam, a iz krščanskega usmiljenja sem to opustil. Utegnilo bi mu iti preveč na živce.

Če sedaj pomislim kaj vse je o tem istokroju napisal Š u k l j e, mu morem za slovo le še častitati na dovtipnosti, da je v svojih „Sodobnikih“ rešil pozabljivosti D e s c h m a n n o v izrek: „Die berühmte kranjska fovšarija“.

Ave anima ...

Poprave napak v I. in II. knjigi „Mojih spominov“.

V I. in II. knjigo „Mojih spominov“ podkradlo se je nekaj napak. Blagovljni čitatelji naj bodo tako ljubezni, da jih popravijo takole:

V I. knjigi:

Na 238. strani je pomotoma navedeno, da je koncertovala v Belem Gradu „Glasbena Matica“. Koncertovalo je le pevsko društvo „Ljubljanski Zvon“.

Na 260. strani sem poštnega uradnika Josipa Vrtovca pomotoma štel med pokojnike. On namreč kot upokojeni administrativni ravnatelj še živi in upam, da ga po znani veri, ker je bil pomotoma proglašen za mrtvega, čaka še dolgo življenje. Iz srca želim, da bi mu bilo zadovoljivo in srečno.

Na 344. strani navedeni Podgoršek ni bil občinski, temveč mestni policijski svetnik.

Na 346. strani navedeni dr. Mathias je bil okrajni glavar, kakor to na drugih krajih knjige pravilno navajam.

V II. knjigi:

Na 157. in 163. strani navedeni Künigl ni bil baron, temveč grof.

Na 274. strani je naglica, s katero sem knjigo pisal, storila, da sem med spise, ki sem jih sežgal leta 1914., uvrstil tudi svoj referat za shod zastopnikov avstrijskih slovanskih narodov. Ta referat je bil, kakor se iz ostalega besedila posneti da, sežgan še le med zborovanjem l. 1918.

Na 275. strani je treba popraviti, da se je celovško politično društvo imenovalo „Katoliško politično društvo za Slovence na Koroškem“.

Na 306. strani navedeni Anton Kristan ni bil doktor.

Imensko kazalo oseb, ki se omenjajo v tej knjigi.

- Barbo grof Waxenstinski: 32.
Brejc dr. Janko: 10, 24, 25.
Bilinski vitez dr. Lev: 45, 51, 54.
Derschatta dr. von: 46.
Deschmann Karl: 75.
Dobernig Josef Wolfgang: 54.
Dvořák dr. Vojtěh: 48, 49, 50.
Elbert, prošt: 36.
Elsner, deželnega sodišča predsednik: 20.
Engel dr. von Maifelden: 50, 53.
Erjavec Fran: 7, 32.
Exner dr. Viljem: 44.
Ferjančič dr. Andrej: 26, 46.
Fran Ferdinand, nadvojvoda: 68.
Gabršček Alojzij: 12.
Gabršček Andrej: 7.
Gaspari Maksim: 73, 74.
Gautsch von Frankenthurn, minister: 10, 42.
Graselli Peter: 45.
Gruška: 58.
Haas Viljem: 49, 50, 54, 58.
Härdtel, baron, minister: 68.
Hein dr. Viktor, baron: 17.
Jeglič dr. Anton Bonaventura: 67.
Jerič Josip: 8.
Kalan Andrej: 8.
Kersnik Janko: 40.
Klun Karol: 8.
Körber dr., minister: 45.
Kopitar Jernej: 33.
Korošec dr. Anton: 70.
Krek dr. Janez Ev.: 19, 20.
Kristan Anton: 7.
Lampe dr. Evgen: 66.
Levičnik, deželnega sodišča predsednik: 20.
Lončar dr. Ivan: 7.
Mahnič dr. Anton: 19.
Majerjeva Lojzika: 33.
Müller dr. Adolf: 47, 54.
Murnik Ivan: 42, 43, 46.
Ninčič dr. Momčilo: 37.
Peter I., kralj srbski: 69.
Pirc Gustav: 66.
Pitamic dr. Leonid: 75.
Plantan Ivan: 9, 26.
Pliwa dr. Ernst: 47, 48, 57.
Ploj dr. Miroslav: 10, 11, 25.
Pogačnik Josip: 68.
Prijetelj dr. Ivan: 7, 26, 32.
Redl dr. Henryk: 54—56, 58, 61.
Reisner Jožef: 63.
Renolt dr. Henryk: 58.
Ritt August: 55.
Rybař dr. Otakar: 14.
Schwegel dr. Josip, baron: 17.
Šubic Ivan: 43, 48, 49, 60, 61.
Šuklje Fran: 7, 21, 24, 28 do 75.
Šuklje Milan: 65.
Šuklje Vladko: 65.
Šušteršič dr. Ivan: 8, 10, 11, 20, 21—26, 66—72.
Tavčar dr. Ivan: 9, 13, 16, 25, 26, 34, 58.
Trnka Otakar, baron: 58, 62.
Turk Jakob, ingénieur: 56.
Vošnjak dr. Josip: 7.
Winkler Andrej, baron: 21.
Žitnik dr. Nace: 8.

Stvarno kazalo.

	Stran
Ilustracija k govoru v državnem zboru na Dunaju dne 16. marca 1909	5
Moja zadnja beseda gospodu Erjavcu	7
Strahovi in prikazni — na Kamnu?	28
Fran Šuklje in zgodovina	40
Državna obrtna šola	41
Slovo od Šukljeta	73
Poprave napak k I. in II. knjigi „Mojih spominov“	76

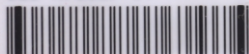
Domžale

R 929

HRIBAR I.

Moji spomini/4

929 Hribar I.

0020114270

COBISS ©